38

39

Benetke

Janez je Bergamo prvič zapustil že po dobrem letu. V začetku leta 1972 se je namreč družina preselila v Benetke. In tja so prišli ravno ob pravem času – tik zatem, ko je Luchino Visconti tam posnel *Smrt v Benetkah,* in tik pred tem, ko je tam umrl ameriški poet Ezra Pound. Ko komponist Gustav von Aschenbach (Dirk Bogarde) na začetku s trajekta prestopi v gondolo, s katero drsi po morju, se zdi, kot da prečka reko Styx – na drugi strani je smrt. Njegova smrt. In kolera, konec neke dobe, konec njegovega časa. Umirajoči umetnik, obseden z mladostjo in vitalnostjo dečka, malega Tadzia, napol vizije, napol fantoma, bi lahko zrecitiral vse replike princa Fabrizia Saline (Burt Lancaster), umirajočega aristokrata iz Viscontijevega *Geparda* – vse tisto o želji po smrti in času, ki je potekel in ki bo geparde spremenil v šakale in leve v ovce. V novem Kraljestvu ni zanj niti prostora niti darov, kvečjemu opresivni takti Mahlerjeve *Pete simfonije,* ki jo je Visconti za vedno povezal z Benetkami – tako kot so Mamas and Papas štikel *California Dreamin'* za vedno povezali s Kalifornijo. Von Aschenbach ve, da mora Benetke zapustiti, obenem pa tudi ve, da jih ne more zapustiti – in da jih ne bo nikoli zapustil. Von Aschenbach diši po norosti, preden zadiši po smrti.

Ezra Pound, modernist, eden največjih pesnikov 20. stoletja, ki se je spremenil v antisemita in oznanjevalca fašističnega evangelija, je Styx prečkal, davno preden je prišel po smrt v Benetke, ki jih je imel za *Kraljico Jadranskega morja* in v katere

je Gabriele d'Annunzio leta 1900 postavil dogajanje *Ognja,* avtobiografskega romana o svoji ničejansko-wagnerjanski romanci z zvezdnico Eleonoro Duse. Pound je hotel literaturo odpeljati v 20. stoletje in jo radikalno spremeniti, ločiti od viktorijanstva, modernizirati. Bil je poet z načrtom. Avtokrat z vizijo, toda ne brez smisla za absurd, šarado in show. Cvetni list je jedel z nožem in vilicami. Iskal je, kot bi rekel Flaubert, »mot juste«, anatomsko nabit jezik, besede, prestreljene z elektriko, besede, ki bi se drgnile druga ob drugo in se druga od druge odbijale. Odkril in lansiral je D. H. Lawrenca, Roberta Frosta, Jamesa Joyca, T. S. Eliota in Rabindranatha Tagoreja, manično urejal antologije, mesijansko pisal za številne literarne revije, napisal kopico zbirk, egocentrično osvajal teren, zapeljeval sceno, pecal elito, pilil Eliotovo famozno zbirko *The Waste Land,* se utapljal v Evropi in evropskem duhu, toda na napačni strani – v Mussoliniju je videl vladarja, ki bo stvari uredil, pa magari na silo, kot diktator, ki bo ustvaril *novo civilizacijo, totalitarno sintezo, popolno državo.* Izgledal je kot Konfucij, ki zveni kot Bachova fuga – brez zgodbe in brez logike. Le valil se je. Mussoliniju je nenehno pošiljal načrte, manifeste, koncepte, teorije fašizma in druge svoje iluminacije.

Duce ga je leta 1933 sicer sprejel, potem pa zanj ni imel več časa. Leta 1941 je Pound krenil v ofenzivo, s katero je hotel dobiti II. svetovno vojno: začel je namreč s svojimi razvpitimi radijskimi oddajanji. Trikrat tedensko je v eter pošiljal svoje propagandne govore, ki so jih lovili povsod, tako v zahodni Evropi kot v Ameriki. »Europe calling! Pound speaking!« Evropa kliče! Govori Pound! Streljal je na vse: na Jude, na Slovane, na Ameriko, na Anglijo, na Francijo, na magnate, na bankirje, na finančnike, na oderuhe, na birokracijo. Poslušalcem je v branje priporočal Hitlerjev *Mein Kampf* in zloglasni antisemitski pamflet *Protokoli sionskih starešin,* hvalil pokole vzhodnoevropskih Judov in trdil, da je judovstvo bolezen, da je Amerika agresor, ki pošilja otroke umirat za Victorja Sasoona in druge judovske *izrode,* da je treba v Ameriki Jude eliminirati, da je treba pogrom začeti na vrhu in da so za vse krivi Judje, ta kriminalna in zarotniška rasa, ki da ima vpliv prav na vse. Besnel je, rohnel, preskakoval, psoval, hreščal, vreščal, ščuval, blodil in vmes prebral tudi kak svoj *Canto.*

Američani so rekli le: našemu poetu se je zmešalo.

28. aprila 1945 so partizani na Lagu di Como ustrelili Mussolinija – tri dni kasneje so prišli ponj. Na njegovo glavo je bila razpisana bajna nagrada. Uklenili so ga in odpeljali. Pound je zasliševalcem povedal, da je bil Mussolini humanist, ki je izgubil glavo, in da je bil Hitler svetnik, Ivana Orleanska, mučenik – dokler sta Hitler in Mussolini sledila Konfuciju, je bilo vse v redu, ko pa sta se mu odtujila, je šlo vse narobe. Američani so ga poslali v zloglasni vojaški zapor DTC (Detention Training Center), sadistični prevzgojni lager, ki je ležal med Viareggiom in Piso. Zaprli so ga v kletko, v eno izmed mnogih, v katerih so čemeli morilci, posiljevalci, psihopati in dezerterji. Klečal je, scal v piksno in igral tenis z namišljenim nasprotnikom. Kdo ve, morda je igral v parih.

40 Janez v sedlu kamnitega krilatega leva, Opatija Svete Justine, Padova, 1972
41 Janez z bratom Giancarlom v očetovem naročju, bratranec Lorenzo in sestrična Nadia, Benetke, božič 1972

42-55 na naslednji strani Janez, njegov brat Giancarlo, oče Sergio in mama Silvana na zimskih počitnicah, Andalo, naravni park Adamello-Brenta, 1973

40

Ob koncu leta so ga deportirali v Washington. Na sojenje. Nič hudega, spomnil se je na Cervantesa, ki je pisal v ječi, na Blaka, Danteja, Galileja in Sokrata, ki so jih obtožili izdaje, na Rimbauda, Van Gogha, Majakovskega in Modiglianija, ki se jim je zmešalo, ter na Hölderlina in Artauda, ki sta končala v norišnici, kamor so potem za 13 let poslali tudi njega. Med lunatike, katatonike, shizofrenike in paranoike. Ne, niso mu sodili, ker so se njegovi odvetniki sklicevali na neprištevnost, neprisebnost, amnezijo in norost. To je bil pač edini način, da ga izmažejo. Jasno jim je bilo, da zapora ne bi preživel. Norišnico pač. Leta 1958 so ga izpustili. Odpotoval je v Italijo. Za vedno. Izkrcal se je s fašističnim pozdravom. In dahnil: »Amerika je norišnica!« Odromal je v Salo, od koder je Mussolini po letu 1943 dirigiral naciji, in ugotovil, da od evropskega duha ni ostalo nič. Lovil je zrak, povsod videl zarote in paradiral z neofašisti. V evropskem duhu. Relikt, ki je ostal monarh svoje paranoje. Nešteto jih je padlo: »Za dva ducata razbitih kipov, za nekaj tisoč scefranih knjig.« Allen Ginsberg mu je, odraslemu otroku bikastega očeta, pred smrtjo vrtel Boba Dylana in Beatle. Lahko bi trgoval z njimi, pa se je preveč bal, da bodo njegove pesmi slabo končale. Ob koncu leta 1972 so ga naložili na gondolo in pokopali. Grizel je prazen zrak – in bil videti kot epilog, ki se je tiho rodil drugje. Lansko leto je bilo že prekrito s prahom, ko je po beneških ulicah, trgih in mostovih, po katerih se je sprehajal Ezra Pound, skakal mali Janez. Calle Querini in Rio della Fornace sta bila resda malce preveč stran, toda Rio S. Vio je prečkal, ko je s staršema hodil na Punta della Salute, Rio S. Trovaso pa, ko je pustil, da ga čez Canal Grande prestavi most Accademy. Čas mu ni vzbujal sumov, kaj šele da bi mu jih vzbujale oči Ezre Pounda: »In naokrog po parku drhal umazanih, krepkih, neiztrebljivih otrok najrevnejših. Ti bodo podedovali svet.« Janez in njegovi so prišli, da bi podedovali svet. Dišali so po življenju, ne po smrti. »Izpovejmo zavist možaku z zanesljivo službo in brez skrbi za prihodnost,« je pel Pound, *pound of flesh,* Beneški trgovec. Sergio je z družino prišel po svoj funt mesa – po prihodnost, čim bolj gotovo in čim bolj brezskrbno, po službo, čim bolj zanesljivo in čim bolj zavist vzbujajočo.

41

Zaposlil se je v banki – ne kot bankir, ne kot uradnik, ampak kot vratar, kot portiere. Da bi dobil zanesljivo službo, se je moral iz Bergama preseliti v Benetke, na Rialto, kjer je stala Banca d'Italia, v kateri so potem tudi stanovali. To so bili radikalni časi, ko so imeli nekateri, recimo pripadniki Rdečih brigad, razloge za prezir do bank, pa četudi drugačne kot nekoč Pound, toda Sergia in njegove družine ti časi niso radikalizirali. Le zakaj? Ko je Sergio stal v banki ali pred njo, ga ni skrbelo za prihodnost. Toda stal je na najnižji stopnici te banke. Na najnižji poziciji. Zato je grizel. In se dodatno šolal. Tako kot tedaj mnogi Italijani. Samo v Milanu je na tak način višjo izobrazbo lovilo okrog 80.000 oseb. Večina se jih je solidarizirala z delavskim gibanjem in razrednim bojem.

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

Sergio ne. Toda dokončal je še tri razrede, s čimer je dohitel svojo ženo, Silvano, ki jih je dokončala osem, terza media, in se potem spričo okoliščin izučila za šiviljo. Kot mnogo italijanskih žensk, ki jih je država vzpodbujala, naj v imenu *družinske enotnosti* ostanejo doma in se oprimejo šiviljstva ali pletilstva. Brez zajamčene minimalne plače. Brez socialnega in zdravstvenega zavarovanja. Pravice do službe niso imele. Pravice do svobodne izbire tudi ne. Do leta 1970 je bila prepovedana celo ločitev. Oblačila, ki so jih nosili Janševi, je sešila Silvana, pa četudi je šivala predvsem ženske obleke. Janez je rasel med blagom in škarjami, med kroji in šivalnim strojem, med zavihanimi rokavi in matematiko preživetja – med kreativnostjo matere, gospodinje, ki je bila stalno doma, in pragmatičnostjo očeta, ki je potem, po *diplomi,* napredoval. In se čez leta povzpel. In prišel za šalter. Od vratarja do uradnika. Zgodba o uspehu. Fantastično obdobje.

Vaccinazione antidifterica, antivaiolosa, antitetanica etc. – Janeza so cepili proti vsemu. To je bil čas, ko so otroke stalno cepili. In zdravje se je izplačalo. Oče je imel barko, s katero so ob sobotah in nedeljah križarili po lagunah in otokih, od Lida do Jesola, prirejali piknike in fešte, pa tudi lovili. Oče je bil

56 Oče Sergio, Janez in družinska prijateljica Germana na motornem čolnu, Canal Grande, Benetke, 1973
57 Brat Giancarlo in Janez z nagačenim zajcem, ki ga je ulovil njun oče Sergio, Benetke, 1973
58 Knjižica s podatki o opravljenih cepljenjih Janeza, Urad za zdravstvo, občina Benetke, 1972-79
59 Mama Silvana, Janez in oče Sergio, Benetke, 1973

56

57

58

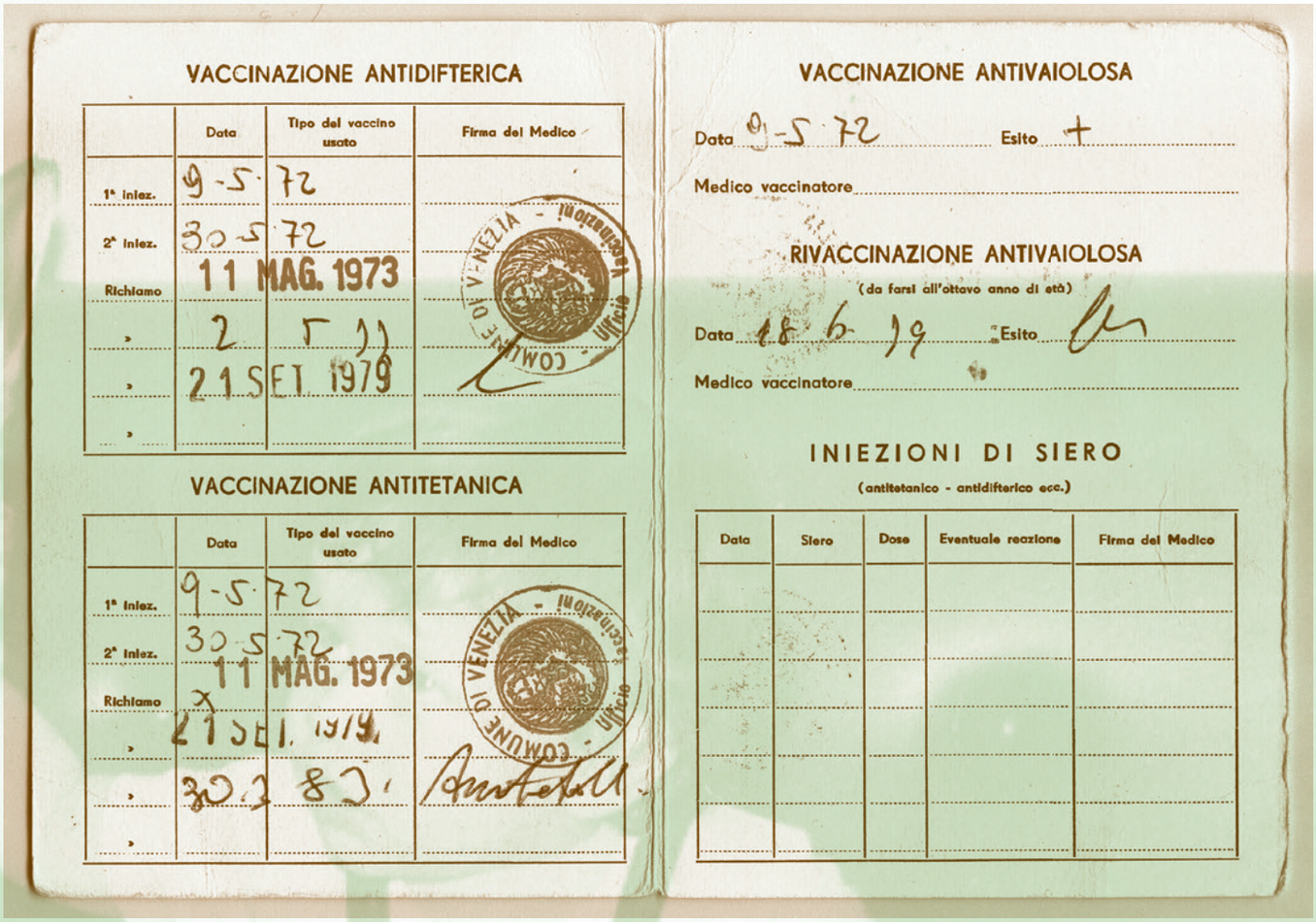

VACCINAZIONE ANTIDIFTERICA

	Data	Tipo del vaccino usato	Firma del Medico
1ª iniez.	9-5-72		
2ª iniez.	30-5-72		
Richiamo	11 MAG. 1973		
»	2 5 77		
»	21 SET 1979		
»			

VACCINAZIONE ANTITETANICA

	Data	Tipo del vaccino usato	Firma del Medico
1ª iniez.	9-5-72		
2ª iniez.	30-5-72		
Richiamo	11 MAG. 1973		
»	21 SET. 1979		
»	30.3 83		
»			

VACCINAZIONE ANTIVAIOLOSA

Data 9-5-72 Esito +

Medico vaccinatore

RIVACCINAZIONE ANTIVAIOLOSA

(da farsi all'ottavo anno di età)

Data 18-6-79 Esito

Medico vaccinatore

INIEZIONI DI SIERO

(antitetanico - antidifterico ecc.)

Data	Siero	Dose	Eventuale reazione	Firma del Medico

lovec – in Janeza je mojstril v ubijanju živali. Toda ni prišel daleč. Lovska puška je preprosto preveč sunila. Butnilo ga je na tla. In ptiča tudi. Ga je zadel? Ali pa mu ga je vrgel oče? Vseeno. Pri tem ptiču je svoj *killing spree* končal. Ravno prav – da mu ni prišlo v navado, pa četudi je potem v neki poletno-počitniški predstavi igral lovca. Mit, da Italijani jedo mačke, ni le mit. Italijani sicer pravijo, da mačke jedo Vicentini, prebivalci Vicenze, *Vicentini mangnagatti,* toda jedli so jih tudi Veneziani, no, bergamski Veneziani – pri Janezu. Jedli so vse, kar je oče ustrelil. Ptiče, fazane, zajce. In tako je nekoč ustrelil zajca, padla pa je mačka. Lovci imajo svoj kodeks časti: kar ustreliš, poješ. In tako so pojedli mačko. Tudi prijatelje so povabili. Janez ni vedel, da je jedel mačko. To se mu je posvetilo šele kasneje. »Giancarlo, kako dela zajček?« »Mijav!« Tako kot se je tudi Sergiu šele kasneje posvetilo, da je kot otrok jedel mačke. Po II. svetovni vojni, ko je odraščal, je Italija padla v bedo, hrane ni bilo in vsaka družina je imela svojo ekonomijo preživetja, ponavadi zelo gverilsko – in del te gverile so bile mačke, ki jih je bilo povsod polno. K Sergiovi družini je na obisk prihajal mož v črnem, lastnik neke restavracije – in ob koncu tedna jih je Luigi, Sergiov oče, včasih peljal na kosilo, v restavracijo tega moža v črnem. In z vsakim kosilom je bilo na njihovem dvorišču nekaj mačk manj. Sergio je leta kasneje to seštel, odštel, zmnožil, zdelil in ugotovil: »Jedli smo mačke!«

59

60

61

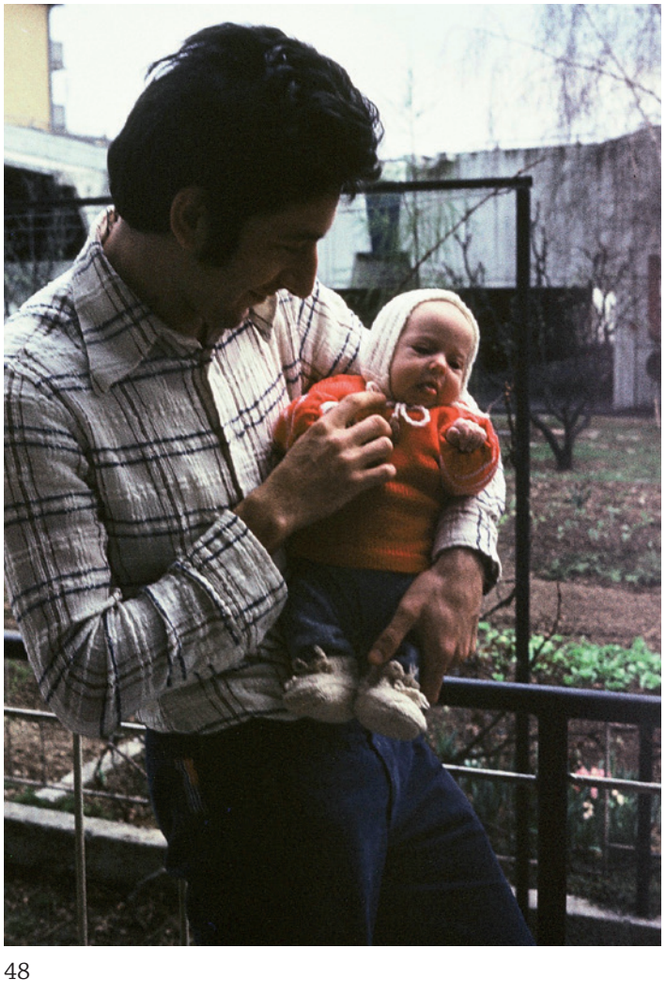

62

60 Janez in mama Nuša, Ljubljana, 1973
61 Janezov oče Andrej in sestra Špela, Ljubljana, 1976
62 Janez pred družinsko gozdno kočo na Jelovici, 1975
63 Janez z mamo Nušo v gumenjaku, Vrsar, 1976
64 Janez in oče Andrej pred šotorom, Vrsar, 1976
65 Janez in oče Andrej na izletu za Savo, Ljubljana, 1975

Ljubljana

28. maja 1973 se je v Ljubljani rodil Janez Janša. Mama Nuša je bila medicinska sestra, oče Andrej pa je bil na tem, da postane strojni inženir. Živeli so pri stari mami Ani, pri mamini mami, nekdanji partizanki, pravzaprav z njo in stricem Juretom, v pritličju enonadstropne hiše, v skupnem gospodinjstvu, tam nekje za Bežigradom, ki je tedaj veljal še za predmestje. Ljudje, ki so živeli v predmestju, so se držali predmestja, v center Ljubljane niso hodili ravno pogosto. Nuši in Andreju se je zdel nezanimiv in prazen. Tam nista imela kaj početi. Tu in tam sta šla po nakupih – ali pa na pico, ko so v pasaži Maximarketa odprli Parmo, prvo picerijo. Janševi so bolj kot v center hodili v Šiško, prav tako predmestje, kjer je živela druga stara mama, Cilka, liberalna vernica. Ni bilo daleč, toda to je bila njihova glavna relacija. Tretja relacija je bilo podeželje, stara, napol podrta koča na Jelovici, sredi gozda, ki jo je zapustil dedek, mamin oče, nekdanji lovec. Kot mnogi Ljubljančani so se tedaj gibali po obodu Ljubljane, po njenem urbanem robu. Center je bil na distanci, v obliki panorame, skylina, ki se je ponujal oddaljenemu, bežigrajskemu opazovalcu, malemu ujetniku predmestnega vrta, predmestne idile in predmestnega psa. Janez je pri treh dobil sestro Špelo. Bila je dogodek. Kot center Ljubljane. A po drugi strani – prišla je iz centra.

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

66-78 Janez, mama Nuša in oče Andrej na sprehodu v šolskem parku, Ljubljana, 1974

76

77

78

Benetke

79

Banca d'Italia, v kateri je delal oče, ena izmed tistih, ki sta jo skušala nekaj let prej oropati znana komika Franco Franchi in Ciccio Ingrassia, je stala zraven Rialta. To je bila velika, znamenita stavba. In ker je moral biti vratar stalno prisoten, so stanovali kar v banki – imeli so brezplačno stanovanje, brezplačno elektriko, brezplačen telefon. Za božič jih je banka obdarovala. Ko so šli domov, v svoje stanovanje, so morali skozi glavni vhod banke. Mali Janez je bil najljubši otrok karabinjerjev. Bil je privilegiran, kot je lahko privilegirano le odraščanje v banki. To, da je v banki odraščal v svinčenih časih, pa je dalo temu odraščanju še dodatno dimenzijo – dimenzijo tretje vrste. Janez je šel s časom – postajal je vse bolj nemiren. Pri petih se je prelevil v Lindo Blair. Bil je tako nagajivo nepredvidljiv, da ga je mama odpeljala k duhovniku – na eksorcizem. »Oče, blagoslovite ga! Storite kaj! Izženite mu hudiča! Tako ne gre več!« Eksorcizem je bil tedaj v zraku. Publika širom sveta se je namreč onesveščala, bruhala ter doživljala infarkte, histerične transe in spontane splave, ko je v Izganjalcu hudiča videla, kako 12-letno deklico po imenu Regan (Linda Blair), hčerko samske, neodvisne filmske zvezde Chris O'Neill (Ellen Burstyn), obsede Satan oz. Pazuzu, maščevalni asirski demon. In tega uporniškega, deviantnega otroka iz disfunkcionalne družine (očeta ni), ki je skrenil z utečene poti,skušajo potem normalizirati. Najprej s terapijo, z ritalinom in s pnevmoencefalogramom, ker mislijo, da gre le za izbruhe hiperaktivnosti, za somatsko motnjo, za patološko stanje, potem pa z eksorcizmom, »s stiliziranim ritualom, s katerim rabin ali duhovnik izžene takoimenovanega zavojevalskega duha«. Ne gre za shizofrenijo, kot misli mama, ampak za »somnambuliformno obsedenost«, kakršno najdemo »le pri primitivnih ljudstvih«, kot pravi direktor klinike. Signal, da se je družba tedaj primitivizirala. In tega demoničnega, obsedenega, konvulzivnega, hiperseksualnega otroka, ki se noče prilagoditi in ki se mu na koži izpiše napis »Pomagajte mi«, divje, brutalno, represivno – »s silo sugestije« – vračajo v normalnost. Še huje: deklica, ki lebdi, rotira glavo, masturbira s križem, urinira na preprogo, nastavlja svojo *muco* (»Liži jo, liži jo!«), preklinja (»Naj te pofuka Jezus«, »Zarini si ga v rit, peder«), mater mladega duhovnika pa razglasi za fafačico (»Your mother sucks cocks in Hell«), se tako upira, da jo je treba mentalno spreobrniti, katarzično pokristjaniti, za kar potem poskrbita dva duhovnika, mlajši, skeptični oče Karras, ki je izgubil vero v vero, in starejši, bolj neomajni oče Merrin, sicer arheolog in demonolog, ki Karrasu odisejsko zabiča, da naj Pazuzuja ne posluša, ker laže, in to zelo zapeljivo – včasih laže tako, da laži meša z resnico. »Gre za psihološki napad!« Znanost je bila nemočna – klasična terapija je odpovedala. Cepivo tudi. Otroci so tako *zašli,* da jih je lahko rešil le še Jezus Kristus. Le še čudež.

80

81

82

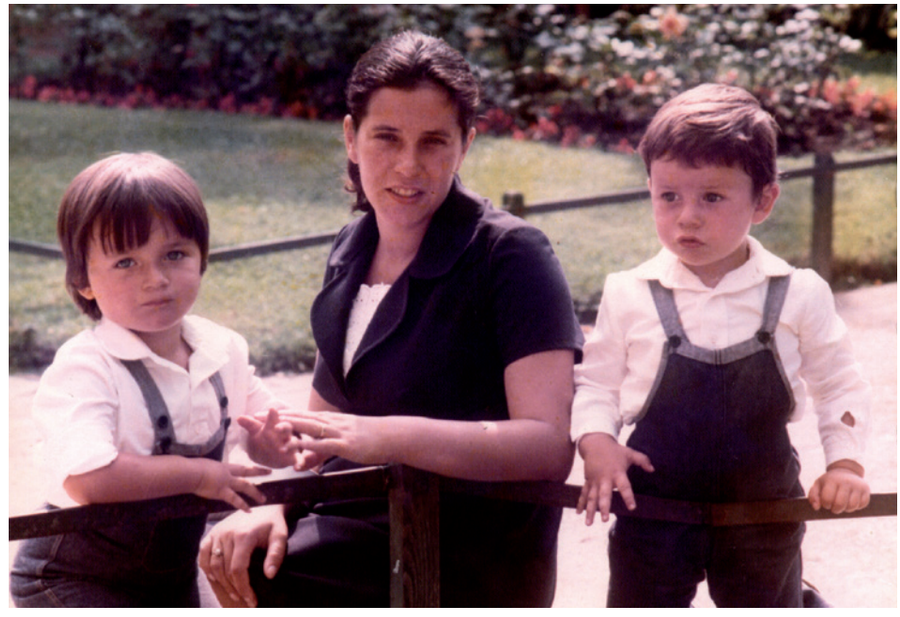

83

Mali Janez je bil skoraj Linda Blair. Z glavo ni rotiral, ampak je z njo razbil steklena vrata, tako da ga je steklo skoraj giljotiniralo. Ni lebdel v zraku, ampak je prste vtaknil v elektriko, tako da mu je posnelo kožo na rokah in nogah. Ni masturbiral, ampak je s pograda strmoglavil za radiator, tako da je obtičal z nogama navzgor. Ni preklinjal, ampak je ob kanalu pobral mrtvo podgano, tako da materinemu drgnjenju rok potem ni bilo ne konca ne kraja. Ni uriniral na preprogo, ampak se je z gugalnikom tako nervozno in tako silovito zagugal, da je okno dobesedno odtrgalo in ga katapultiralo na ulico, med japonske turiste. Vse to mu je navrglo nekaj ran, stigmat – Antikrist, ki je blefiral, da je Kristus. Toda mame ni pretental. Odvlekla ga je k duhovniku, ki ga je najprej polil s sveto vodo in prerodil v Jezusu Kristusu, potem pa ga prelevil v svojega ministranta, beneškega angelčka v belem. Janez sicer ni vedel, kaj mora početi, kam mora stopiti in kakšen je vrstni red vseh tistih ritualov, a je vztrajal – ker je bil na koncu maše nagrajen. Z bonboni. Ker ga je mama izdala, je skušal biti kot oče

79 Janez v zajčjem kostumu s sosedo Marino, Benetke, 1973
80 Janez, oče Sergio in brat Giancarlo ob obali na Lidu, Benetke, 1973
81 Janez in sestra Laura, Campo SS. Apostoli, Benetke, 1974
82 Brat Giancarlo, noseča mama Silvana in Janez v vrtovih San Marca, Benetke, 1973 (foto: Dino Lussana)
83 Janez (v sredini) v otroškem vrtcu, Istituto Ancelle di Gesù Bambino, Benetke, 1974,

– pragmatičen, profitabilen. To je bila mehka verzija eksorcizma, špageti verzija *Izganjalca hudiča,* podobna vsem tistim imitacijam *Izganjalca hudiča,* s katerimi so italijanski filmarji tedaj zasuli Italijo. Italijani so bili vedno zelo hitri pri imitiranju h'woodskih hitov, zato so takoj planili s svojimi spaghetti, s svojimi satanističnimi replikami – *Antikrist, Kdo si?, Črni trak za Deborah, Obsedenost, Krvavi medaljon, Krik v temi, Hiša eksorcizma.* Punce je obsedel Antikrist, kateremu so mu običajno rodile otroka – s peklom v očeh. Vrata Apokalipse so bila s tem na stežaj odprta. Mama Silvana v tej situaciji ni imela nobenih možnosti – ko je gledala, kaj počne njen Janez, je lahko pomislila le na eno: da so ga obsedli demoni. In ker sta v šokerju *Antikrist* za spreobrnitev obsedenke zadostovala že nevihta in križ, je tudi Silvana rekla, okej, naj bo – sveta voda in ministriranje. Le zakaj ne? Živeli so v centru sveta. V Benetkah. V Banci d'Italia. Tu nisi imel nikoli občutka, da življenje mine v trenutku. Tu je imel vsak trenutek svoj close-up.

Ljubljana

Predmestje je bilo sredi sedemdesetih mavrično. Ljudje so nosili hlače na zvonc. Moški so si puščali malce daljše lase. Hipijevske vrednote so dosegle predmestje – na predmesten način. Andrej in Nuša nista bila nikoli hipija. Daleč od tega. Tudi za umetnost in kulturo se nista menila, pa četudi sta bili dve mamini sestrični, Zvona in Marika, poročeni z Andražem Šalamunom in Markom Pogačnikom, članoma neoavantgardne skupine OHO. Mali Janez je nekoč, na počitnicah pri bratrancu Aliju, celo spal v ohojevskem ambientu *Gozd,* ki ga je leta 1969 izdelal Andraž Šalamun. Spal je v umetnini – in jokal. Še več, ko je Pogačnik v drugi polovici šestdesetih delal ohojevsko skulpturo, de facto mavčne odlitke plastičnih stekleničk in drugih predmetov, so mu material pomagali zbirati tudi Janševi. Soustvarjali so umetnost, ne da bi se tega zavedali. Oče Andrej si z njimi ni razbijal glave. »Nori so! Hipiji.« S škatlami od praška na glavi. Stene pri Janševih so bile bele, prazne. Rutinske knjižne zbirke, ilustrirani priročniki. Reči za prosti čas. Naredi sam. Kupi Burd, Schöner Wohnen, krojev, receptov in kaset z miksi hitov. Nič posebnega. Brikolaži socarta. In kaka zbirka poezij Tomaža Šalamuna. A po drugi strani – kamorkoli so prišli, je bilo tako. Povsod. Letni časi, park, rjavi toni, zeleni toni, otroški nasmehi, frizure, bloki, hiše, parkirišča, malo ljudi, veliko prostora. To je bil čas, ko so se vsi družili s sebi enakimi. Kar ni bilo težko – vsi so si bili podobni. Socialisti, ki so koketirali z modernostjo in optimizmom potrošniške družbe. Popoldne so to posneli, zvečer so že gledali diapozitive. Janševi so bili šolski primer. Le kdo ni bil? Sedemdeseta so bila čas, ki se je nastavljal nostalgiji. Čas, ki je poziral nostalgiji. Čas, ki je anticipiral nostalgijo po sebi. Sedemdeseta so bila nostalgija, ki je čakala, da se zgodi. Sedemdeseta so bila nostalgija po sedemdesetih. Sedemdeseta so bila že sama po sebi revival sedemdesetih. V filmu, televiziji, stripu, modi, dizajnu, glamu. Kdor je rasel v sedemdesetih, je svoje otroštvo kupoval, še preden je prišlo na trg. Noben spomin, niti najbolj bežen, ni bil le bežen.

84 Janez, oče Sergio in brat Giancarlo, Železniška postaja Bergamo, 1974

Matulji

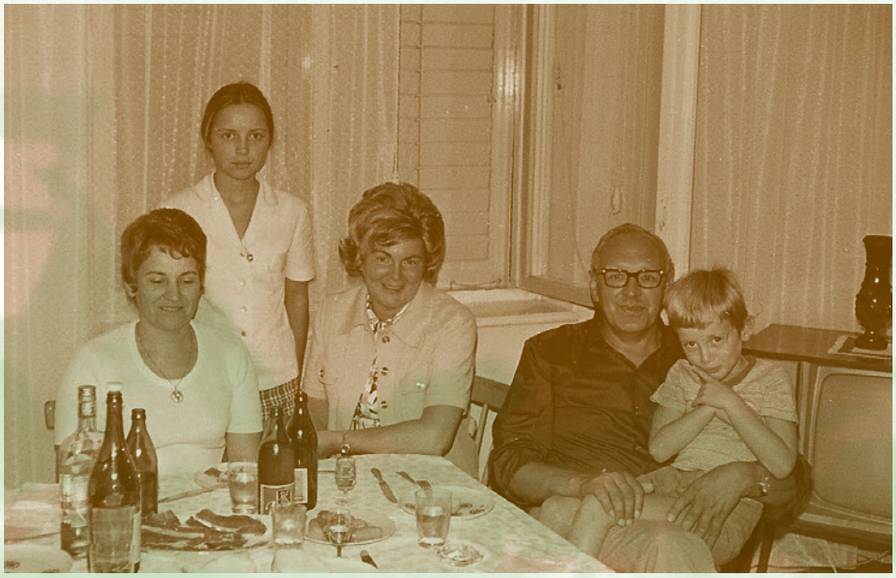

85

86

V sedemdesetih so Jugoslovane obsedle nemške marke. Vsi so hoteli imeti marke. Dajale so ti možnost, prestiž, varnost. Do deviz ni bilo lahko priti, toda mama Ema, zaposlena v Grand hotelu Belvedere, v katerega so zahajali mnogi nemški turisti, je do mark prišla zlahka, tako da so mnogi hodili k njej – z dinarji. Ona pa jih je pretapljala v marke. Njena družbena vloga je s tem silovito zrasla. Ko se je začela inflacija, se je Ema prelevila v pravo menjalnico. Vsakdo je imel pač svojo gverilsko ekonomijo preživetja. Nekateri natakarji so kavo kupovali v trgovini, jo kuhali v hotelu in prodajali, denar pa pobasali v žep – ker je hotelska kava ostala, so šefi verjeli, da kava tisti dan ni šla. Poleti, ko je mama stregla na hotelski terasi, se je Janez kopal pod njo, na kopališču. Cele dneve. Stalno je bil na morju. Stalno na počitnicah.
V Belvedere so leta in leta zahajali isti turisti, tudi Emil Pottenberg z ženo. In Ema je spravljala vso njuno opremo, da jima ni bilo treba vsako leto vsega tovorit. Trideset let sta imela iste brisače. In iste kopalke. Emil Pottenberg je vedno kaj prinesel, recimo radio slovite tvrdke Schaub Lorenz, medtem ko je Jurkoviću, očetovemu prijatelju, prinesel žepno uro na verižici. Ko so šli potem na Kantrido, kjer je igral NK Rijeka, je Jurković očetu potiho rekel: »Daj, vprašaj me, koliko je ura, ampak na glas.Tako, da bodo vsi slišali.« In res, oče ga je na ves glas vprašal: »Koliko je ura?« Jurković je teatralično izvlekel uro – in vsi so se obrnili k njemu. Vau! Za hip ni nihče gledal tekme. Janezu je Emil Pottenberg prinesel kopačke, adidaske *Franz Beckenbauer.* Bile so sicer štiri številke prevelike, tako da jih je lahko obul šele čez pet let, toda leta 1974, ko je bilo svetovno nogometno prvenstvo v Nemčiji in ko so začeli v kioskih prvič prodajati sličice nogometašev, mu je prinesel razkošno monografijo o Franzu Beckenbauerju – v nemščini, tako da ni nič razumel, premogla pa je ogromno slik, ki so bile trofeje zase.
Trofeja zase pa je bila tudi uvrstitev jugoslovanske nogometne reprezentance na svetovno prvenstvo v Nemčiji. Ne le trofeja, ampak tektonski dogodek, popkulturni fenomen, infarktni triler. Jugoslavija se je na mundial uvrstila

87

TRIBINA

POHVALNO JE ŠTO REPREZENTACIJA IGRA U MANJIM MJESTIMA

Kantrida želi Miljanovu četu

Mada je o stručnosti Miljanića i njegovih suradnika mnogo izrečeno i napisano, povod mom javljaju je još jedna novina koju je uveo naš selektor. Radi se o mjestima odigravanja međudržavnih utakmica naših selekcija. Konačno su naši nogometni ljudi shvatili da navijača naše državne selekcije ima i izvan Zagreba i Beograda.

Sjetimo li se zadnjih neuspjeha, pogotovo naše A reprezentacije, vidjet ćemo da su ti susreti odigrani baš na našim najvećim stadionima (Zagreb: Rumunjska 0:2, Beograd: Španjolska 0:1 u kvalifikacijama za SP u Argentini). U istom tom razdoblju ostale naše selekcije (mlada, omladinska i amaterska) osvajaju značajne evropske trofeje. Daleko od toga da je jedini i najvažniji razlog našim posljednjim pobjedama odigravanje susreta na terenima »malih klubova«. Ne! To je samo dokaz da i u ostalim našim većim ili manjim gradovima vlada veliko zanimanje za susrete naših nogometnih vedeta.

Mogao bih naći bezbroj primjera no najsvježiji su naši uspjesi u Sarajevu i Mostaru gdje su pred kreatim gledalištima A reprezentativci svladali Urugvajce, a olimpijci potukli odgovarajuću selekciju Talijana. I samo u razmaku od nekoliko dana naši, pred kazališnom atmosferom stadiona na Kaburmi, uz ne baš blistavu igru obaraju Rumunje na obje plećke. Sasvim je sigurno da će i stadion u Borovu, gdje naši najbolji nogometaši 26. travnja odmjeravaju snage s Poljacima, morati odbiti mnogobrojne znatiželjnike koji bi željeli promatrati taj susret.

Normalno je da bih, kao redoviti posjetilac priredaba na Kantridi, pogledao uživo neku od Miljanićevih selekcija, a vjerujem da moje mišljenje dijele mnogobrojni poklonici nadmetanja u ovom kraju. Posljednji međudržavni susret odigran na travnjaku Kantride Riječani su gledali prije četiri godine, kada su snage odmjerile mlade selekcije Jugoslavije i Italije, i gdje su naši susjedi potučeni sa 5:0. Kantrida je bezbroj puta dokazala da voli velike utakmice, a njeni posjetioci su u ovakvim prilikama u najvećem broju.

88

89

šele po dodatni tekmi s Španijo, sloviti *majstorici,* prvi *tekmi stoletja* sedemdesetih, ki jo je 13. februarja 1974 odigrala v Frankfurtu. Toda že prejšnja tekma, s katero se je Jugoslavija sploh prebila do te tekme, je bila *tekma stoletja.* Jugoslavija je jeseni leta 1973 z Grčijo v Atenah igrala zadnjo kvalifikacijsko tekmo – zmagati je morala z dvema goloma razlike. Začela je dobro in povedla, toda potem je šlo vse narobe – Duško Bajević, *Princ z Neretve,* je bil izključen, Josip Katalinski pa je dal avtogol. In ko je sodnik že gledal na uro in ko je Jugoslavija vodila le 3:2 in ko je Miljan Miljanić, selektor jugoslovanske reprezentance, že zapuščal štadion in ko je bilo videti, da je vsega konec, je Stanislav Karasi zadel gol. Elegantno, nežno, plasirano – kot da Jugoslavija vodi za pet, šest golov in kot da je to le prijateljska tekma. 4:2! Jugoslavija in Španija sta imeli tako isto število točk in isto razliko v golih. Že med tekmo z Grčijo so bile jugoslovanske ulice prazne. Vsi so ždeli pred televizorji. Še bolj prazne pa so bile, ko je Jugoslavija igrala proti Španiji in ko je Katalinski že v 13. minuti dosegel gol, s katerim je svoje tovariše, Marića, Buljana, Hadžiabdića, Oblaka, Bogičevića, Petkoviča, Karasija, Šurjaka, Ačimovića in Džajića, odpeljal na mundial. Po otvoritveni tekmi

85 Mama Ema, sestra Loreta, gospa Pottenberg in Janez v naročju Emila Pottenberga, Matulji, 1973
86 Prvi radio Janezove družine, Matulji, 1971
87 Janezov prvi članek, objavljen v Sportskih novostih, Zagreb, 1980
88 Oče Vito, vodja sekcije foto-amaterjev na Osnovni šoli Matulji, 1972
89 Janezova soba, polepljena s slikami nogometašev Rijeke, Matulji, 1979

z Brazilijo, svetovnim prvakom (0:0), je Jugoslavija igrala z eksotičnim Zairom, ki je še isto leto, oktobra, organiziral *Rumble in the Jungle,* alias *boksarski dvoboj stoletja,* Muhammad Ali vs. George Foreman. Pri Janševih so tekmo gledali vsi, vključno s sosedo Marijo, materjo samohranilko, ki je rekla, da bodo za vsak jugoslovanski gol spili kozarec travarice – niti sanjalo se jim ni, da bo rezultat na koncu 9:0 za Jugoslavijo. Vsi so bili pijani. Otroci od golov, starci od travarice. Vito, tedaj ravno sredi svoje fotoamaterske vročice, je tekmo fotografiral kar s televizorja – tako kot kasneje *Rumble in the Jungle,* ki ga je britanski pevec Johnny Wakelin popisal v štiklu *In Zaire:*
»Once there was a battle there (In Zaire, in Zaire)
Hundred thousand people there (In Zaire, in Zaire)
All those people gathered there (In Zaire, in Zaire)
To see the rumble in the jungle there (There in Zaire!)
Came a man called Elijan (In Zaire, in Zaire)
With him came the superstar (In Zaire, in Zaire)
All those people came from far (In Zaire, in Zaire)
To see the rumble in the jungle there (There in Zaire!)
And who was the victor in the night?
Elijah Mohammed's boy Ali won the fight!«
Hja, Foreman je obležal. Škljoc! Ali je obstal. Škljoc! Toda to škljocanje je bilo le ogrevanje za boksarske bitke Mateja Parlova, Istrana, olimpijskega prvaka v poltežki kategoriji, ki je leta 1976 osvojil naslov evropskega profesionalnega prvaka, dve leti kasneje pa še naslov svetovnega prvaka – po verziji WBC. Tudi to sta bila *dvoboja stoletja.* Sedemdeseta so bila stoletje Jugoslavije. Po eni strani so bila to leta popa, eskapizma, zorenja, patosa in *tekem stoletja,* po drugi strani pa leta Titovega Pisma, nove ustave (1974), menda najkompleksnejše na svetu, vse hujšega zadolževanja Jugoslavije, vse večje osebne potrošnje, vse nižje produktivnosti, vse večjega primankljaja v plačilni bilanci, Kardeljeve knjige *Smeri razvoja socialističnega samoupravljanja* (1977), kopičenja političnih zapornikov, politizacije vseh atomov družbe, Zakona o združenem delu (1976) in temeljnih organizacij združenega dela (TOZD), zmag delovnega ljudstva, ki je v resnici delalo vse manj, vse slabše, vse bolj inertno in vse bolj nerentabilno, političnih proslav, ideologizacije spektakla, kulta osebnosti, marksističnih centrov, žargonizacije političnega besednjaka, ki je zvenel kot birokratski non sequitur, mamutskega razraščanja birokratskega aparata ter poveličevanja partije, revolucije, enobeja, marksizma, delegatskega sistema, združenega dela, samoupravljanja kot posebne oblike diktature proletariata, JLA in brezrazredne družbe, ki naj bi vse potencialne konflikte reševala z dogovorom. Brez boksa. Če bi se konflikti slučajno preveč napeli, ali pa če bi se boj za Titovo dediščino preveč razplamtel, bi vskočila JLA. Vsaj tako je predvidevala nova ustava, ki je Srbijo še bolj ločila od obeh avtonomnih pokrajin, Kosova in Vojvodine. V izogib boksu. Janeza boks ni kaj preveč vlekel, tudi zato, ker sta ga Višnja in Valentina, njegovi vrstnici, hčerki sosede Marije, nekoč tako pretepli, da je izgledal kot oder po koncertu benda Who – siknil jima je, da je njuna mama *kurba.*

90 Janez (v sredini) in sošolca Neno in Danilo, Matulji, 1977
91 Soseda Valentina, sestra Loreta, Janez in soseda Višnja, Matulji, 1974
92 Zmagoviti krog Ángela Nieta na Preluki, 1977

90

91

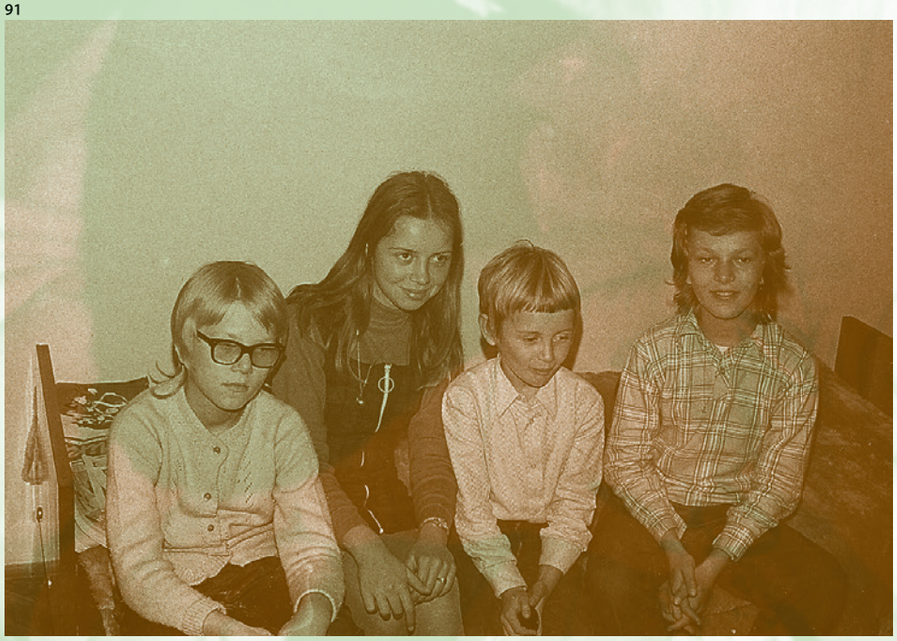

92

Bolj ga je vlekel motociklizem. Preluka, zaliv med Reko in Opatijo, je bil naravno dirkališče že vse od leta 1946, prizorišče motociklističnih dirk za Veliko nagrado Jadrana, ki je od leta 1969 štela tudi za svetovni pokal. Na Veliko nagrado Jadrana oz. Grand Prix Jugoslavije so se vsako leto zgrnili celi Matulji, cela Istra, cela Jugoslavija in cel svet. Opatijski hoteli – pa i šire – so pokali od turistov. Ne brez razloga: na Veliko nagrado Jadrana so se zgrnili vsi najboljši dirkači sveta, vsi največji moto zvezdniki, tudi španski as Ángel Nieto, svetovni prvak v razredih 50 in 125 kubikov, Janezov idol, ki je prav tedaj, leta 1976, ko ga je obsedel, s kreidlerja prešaltal na bultaca. Janez se je s prijatelji splazil v bokse, kjer so potem dirkače, ki so prišli že nekaj dni pred dirko in spali v šotorih, cukali za rokave: »Ángel, daj mi avtogram! Ali pa nalepko! Ali pa značko! Ali pa razglednico!« Sprehajali so se med njimi, kot da so člani ekipe. In če razglednice ni dal Ángel Nieto, jo je dal italijanski as Giacomo Agostini, svetovni prvak v razredih 350 in 500 kubikov, drugi veliki Bog preluških dirk. In Janez jo je dobil. Ker je bil majhen in simpatičen. Ker pa je Vito sodeloval pri organizaciji dirke, je Janezu zrihtal tudi prvo delo – na cesti, ki je peljala proti Preluki, je prodajal vstopnice za dirko. Pa nalepke in zastavice. Suvenirje. Dokler ni nekega dne pritekel tip, mu izpulil vrečo z denarjem in zbežal. Niso ga dobili. A tudi Preluka ni trajala – bila je lepa, zapeljiva, a nevarna, odisejsko speljana med skalami in morjem. Smrtno nevarna. Bolj nevarno je bilo le še naravno dirkališče na otoku Man.

Vsega je bilo konec leta 1977, ko se je Preluka prelevila v pokopališče – Italijan Giovanni Zigiotto in Švicar Urlich Graf sta se smrtno ponesrečila, še 19 dirkačev pa se je razbilo. Preluko so črtali s seznama dirk za svetovno prvenstvo – in s seznama dirkališč. Naslednje leto so nedaleč stran v rekordnem času zgradili avtomotodrom Grobnik, ki je omogočal rekordne hitrosti (300 km/h) in na katerem se je mojstril tudi Zdravko Matulja, matuljski in Tomosov as, kasneje – na začetku osemdesetih – evropski prvak v razredu do 50 kubikov, ki Janezu ni dal le razglednice ali avtograma, ampak tudi intervju, katerega je urednik Vala prevedel v urbani reški jezik, kar je Janeza potrlo, in naslovil *Iščem žensko,* kar je potrlo Matuljo, ki je potem z Janezom prekinil vse stike. Ko so zgradili Grobnik, so se Janševi iz bloka preselili v svojo hišo, zgrajeno s kreditom. Tedaj so vsi gradili hiše. In vsi so jih gradili s krediti. Zelo ugodnimi. Gradnja hiše je v povprečju trajala štiri leta, ljudje so pomagali drug drugemu, zidarili in malavarili, kolektivno delali plošče, vsako mestece pa je imelo mojstra za vse, ki je pilotiral gradnje vseh hiš. V Matuljih mu je bilo ime Pero Krka. Toda ugodni krediti so kljub temu pomenili odrekanje. Ljudje so morali pozabiti na trošenje, na počitnice, na potovanja, na luksuz, na fiksne ideje, na nove avtomobile. Loreta ni dobila klavirja. Tudi počitnice so odpadle, toda Janez do morja ni imel daleč – če je tekel, je bil dol v petnajstih minutah. Po bližnjicah, skozi gozd. Na Triglav ni tekel, toda bil je tam. Enkrat. In na Prisojniku. In na Stolu. S taborniki. Vsako leto.

93

ZDRAVKO MATULJA, MOTOCIKLIST AMD MATULJI I VICE-PRVAK JUGOSLAVIJE ZA PROŠLU GODINU

Tražim žensku!

...Trenutno je moj život motociklizam. Ja sam u 24-toj godini života. Imam iza sebe tešku saobraćajnu nesreću i nekoliko mjeseci preležanih u bolnici. Izlazim u večernje sate, kao i svaki mladi čovjek. Ali, kako ću ja naći žensku koja će shvatiti mene i moja odricanja. Zamišljam svoju porodicu koja na svakoj utrci strepi za moj život. Nisam slabić, još manje kukavica, ali...

ADOSPHOTO

sljedice da se netko zabije u publiku nepotrebno je isticati. Čini se da gledaoci uopće nisu svjesni opasnosti kojoj se izlažu. O kvaliteti asfalta suvišno je govoriti. U Prnjavoru se vozi na kockicama.

VAL: Što je sa smještajem?

Z. M.: Ha, ha... Da ti ispričam zgodu iz, čini mi se Kraljeva. Stigli smo ja, Joža, Mrčo, ne znam ako je još netko bio. Dakle, stigli smo dan prije utrke u neko selo. Već je pao mrak. Pokucamo na vrata i izađe neka stara. Koja je to faca bila kad nas je ugledala. Mi joj sve objasnimo i zamolimo za smještaj i ona nas odvede na sjenik. Još smo joj i platili. Moraš se uvijek nekako snaći. Nekad pod šator, nekad u kombi... Hotel još nisam vidio.

VAL: Tko te prati na natjecanjima?

Z. M.: Ove sezone su samnom išli uglavnom prijatelji iz Matulja koji se razumiju u motore i tu su da pomognu meni i kao mehaničaru i kao vozaču. Lani (1979.) je situacija bila daleko povoljnija. Zajedno sa Zoranom Krstićem iz Beograda bio sam tvornički vozač Tomosa. Na trkama su nam na raspolaganju uvijek bila 3 mehaničara. Onda je Tomos raspustio ekipu zbog pomanjkanja love.

VAL: Ljudi o vama, motociklistima, stvaraju mitove kao o nekim bogataši-ma, milijunašima koji se razbacuju lovom. Po tim mitovima svi ste vi ekscentrične face koje nikog ne poznaju. Govor ka se da i međusobno ne govorite.

Z. M.: Budi bez brige. Dobro sam upoznat sa tim pričama. Šta ja znam, najradije o tome ne bih ni govorio. Sigurno i sam znaš da te tvrdnje ne obiluju istinom. Znaš u čemu ti je stvar? Ljudi gledaju utrke formule 1, utrke motociklista za svjetsko prvenstvo, čitaju, interesiraju se i vide koliku lovu poberu strani vozači. I onda, normalno poistovjećuju ih sa nama. Što se tiče odnosa među vozačima ta govorkanja zalsta nemaju čvrste podloge. Mi kontaktiramo koliko možemo. Osobno mi je najbolji prijatelj Krstić.

VAL: Da se vratimo na financijsku stranu.

Z. M.: Bolje ne!

VAL: Kolike su premije od utrka? (nećam se ja)

Z. M.: Za 18. mjesto na Velikoj nagradi Juge dobio sam 8400 dinara. Prvo mjesto na utrci prvenstva Jugoslavije donosi 2800 dinara, a za prvo mjesto na utrci prvenstva Hrvatske nagrade te sa 1500. Koja lova, ha? Usporedbe radi zbro jiš li sav ovaj novac, uđeš u trgovinu i pitaš kotač za motocikl, a kad ti prodavač pruži račun bivaš iznenađen i uvidaš da ti stečena lova nije dovoljna.

VAL: Opremu sigurno nabavljaš u domaćim trgovinama?

Z. M.: Strpljenja malo. Daj da kažem još par sitnica. Najveći dio love namaknuo sam od reklame. Što se tiče ostalih dotacija one su simbolične. Riječka SOFK-a daje motociklistima sredstva ko

ja se mogu nazvati jedino džeparcem. moj klub, AMD Matulji, plaća mi b zin. Interesantno je da kao sportaš vi kog ranga ne primam ni pare. AMSJ laže suviše mala sredstva u ovaj sp

VAL: Možeš li se sada vratiti na jašnje pitanje?

Z. M.: Pokušat ću. Dozvoli da još lo uspoređujem. Nogometaš (danas to di samo pionir) ode u robnu kuću i pi si dres. Košarkaš uđe u trgovinu o ćom i vrati se sa patikama. A ja mo svaki tjedan u Trst i dalje do Monfal nea i Udina. Eto, naredne ću sezone ziti i u klasi do 125 ccm. Motor mi n pasti s neba već ga moram uvesti iz lije. Cijena mu je 8 miliona lira, a carina... Pa još u ovo devalvirano ba.

VAL: Ako se ne varam u predsje ćoj natjecateljskoj sezoni vozit ćeš u d je klase. Pored ovogodišnje do 50 ccm kao si da ćeš se okušati i u idućoj, k do 125 ccm.

Z. M.: Namjeravam se izvući iz us -jugoslavenskih okvira. Ne vjerujem ću već ove godine voziti utrku svjeta prvenstva izvan naše zemlje, ali...

VAL: Pojasni taj »ali«...

Z. M.: Dobro, dobro. Mislim da znaju koliko otprilike koštaju putni škovi do, recimo Španjolske. Dovučeš do tamošnjih staza (Jarame ili Mont ichaj, startaš u klasi do 50 ccm i oti ti mašina. Normalno, otkačiš. Ako si prijavio samo u toj klasi, pakuješ ko i rastaješ se sa Španjolskom. No, ako i u konkurenciji vozača do 125 ccm ka se su ti barem 50% veće da ćeš usp To je osnovni razlog zašto ću ove god voziti u dvije klase.

VAL: Svaki se čovjek drži određe životne devize. Čemu težiš u životu?

Z. M.: Trenutno je moj život motoc lizam. Ja sam u 24-toj godini života. mam iza sebe tešku saobraćajnu nesr ću i nekoliko mjeseci preležanih u bo nici. Izlazim u večernje sate kao i sv mladi čovjek. Ali, kako ću ja naći ž sku koja će shvatiti mene i moja odric nja. Zamišljam svoju porodicu koja svakoj utrci strepi za moj život. Nisam slabić, još manje kukavica, ali me sl no brine situacija u moto-sportu i s položaj u njemu. Ja imam mnogo pri telja, znam mnogo ljudi koji će me s jeručke prihvatiti da radim u sp radnoj organizaciji. Kao čovjek ne m propasti, a uvjeren sam i kao motoc list. Moj cilj kao motociklista i sport je uspjeh van granica naše domovine.

94

95

96

93 Janezov intervju z Zdravkom Matuljo v Valu, Reka, 1981
94 Pero Krka, Matulji, 1978
95 Željko Krnjajić, Janez Janša, Romeo Matulja, Vlado Tomišić in Goran Grabar, večkratni zmagovalci na taborniški Olimpiadi v Splitu, 1980
96 Janez (tretji z leve, stoji) na poti na Triglav, 1979

Ljubljana

Ko je Janezova mama zaključila porodniško, je sestrica ostala doma, pri stari mami, Janez pa je moral v vrtec, kar je bil šok. Najprej so ga poslali v vrtec *Jelka,* ki je bil za Bežigradom, pri knjižnici. Ni zdržal. Ni maral družbe, zlasti ne družbe ostalih otrok. Ves čas je preživel v kuhinji – pri kuharicah, ki sta imeli tiste tipične, smešne ortopedske čevlje. Take kot mama Ani, kadar je kuhala. Najbolje se je počutil, če je bil doma sam – ali pa s sorodniki. Kuharici sta bili najboljši približek sorodnikov. Na pultu sta imeli telefon, ki Janezu ni šel iz glave – hotel je poklicati domov. Na pomoč. Izpisali so ga. Kratek čas je bil spet doma, potem pa so ga poslali v drug vrtec, v podružnico *Jelke,* toda le na popoldanske igralne urice. Ni šlo. Tudi tam ni zdržal. Socializacija spet ni uspela, le da zdaj ni visel pri kuharicah, ampak pri vzgojiteljicah. Mamo Nušo so poklicali v vrtec: »Vaš fant se noče igrati. Družiti in pogovarjati se hoče le z odraslimi. Kaj delate z njim? Ali to vzpodbujate? Hočete iz njega narediti genija ali kaj?« Niti najmanj, je odvrnila mama, ki je bila prepričana, da Janez raste v povsem normalnem okolju. Kot vsi ostali otroci. Hja, izpisali so ga. Kratek čas je bil spet doma, potem pa ga je mama vpisala v vrtec, ki je bil nedaleč od Kliničnega centra, namenjen otrokom staršev, zaposlenih v Kliničnem centru. Tudi ta vrtec je sovražil, toda v njem je ostal, vsaj nekaj časa, pa četudi ne do šole – zadnje leto pred šolo je preživel doma. Ultimativni luksuz!

97

98

99

100

101

Benetke

Televizija je bila pri hiši že od prvega dne. Črno-bela. Barvno so dobili šele kasneje, zelo kasneje, celo pozno, kajti RAI je začel v barvah oddajati šele leta 1977. Vlada, ki je kontrolirala RAI, edino nacionalno TV, barvne TV ni dovolila, ker ni hotela, da bi ljudje denar zapravljali za nove televizorje. Sploh pa, oče in mama nista bila ravno tehnofila, zato so v tehnologiji vedno zamujali. Nobenega interesa. Tehnološki skoki so bili za njih Jamajka. Televizija zato ni nikoli postala pravi družinski član. Ni bila vedno prižgana. Daleč od tega. Malce zvečer, kakšno urico, še Carosello – *tatatatata* – in potem spat. Ob osmih. Tipična proletarska družina. Največji hiti so bile sicer animacije, ustvarjene s pomočjo gline, recimo *Mio Mao* in *SuperGulp!*, toda že ob koncu leta 1977 jih je zasenčil telegiornale – novica, da je umrl Charlie Chaplin, Charlot, Janezov veliki junak. Janez ga ni razumel, toda verjel je, da Charlot razume njega. Leta 1918, le pičla štiri leta po Chaplinovem debiju, se je v prestižni reviji Harper's Bazaar že pojavil članek z naslovom *Umetnost Charlieja Chaplina,* pojavili so se njegovi prvi imitatorji (Billie West, Billie Richie), pojavile so se pesmi o njem (*The Moon Shines Bright on Charlie Chaplin*), pojavile so se Sullivanove risanke z njim kot animiranim likom in pojavil se je filmček *Triple Trouble,* v katerem so bili zmontirani le prizori, ki jih Chaplin ni vključil v svoje prejšnje filme. Z eno besedo: leta 1918 je bil Chaplin umetnik, ki je hipnotiziral svet.

97 Janez z mamo Nušo in sestro Špelo na vrtu za Bežigradom, Ljubljana, 1976
98 Janez in sestra Špela na verandi za Bežigradom, Ljubljana, 1976
99 Janez (četrti z leve v zgornji vrsti) z vrtcem na smučanju v Planici, 1978
100 Janez na snegu, Ljubljana, 1979
101 Janez z domačimi na silvestrovo, Ljubljana, 1978

102

Mit, legenda, zakon. Vplival je na vse in vsakogar. Dobro je bilo tudi tisto, kar je vrgel proč. Celo tisto, kar je le hotel posneti, pa ni.
Če je bil Chaplin že štiri leta po svojem debiju tako velik, si lahko živo predstavljate, kako velik je bil šele leta 1977, ko je tudi Italija končno dobila barvno TV! Njegova smrt je presunila malega Janeza, ki je rasel v proletarskem miljeju, v katerem je lahko Charlota razumel onstran tega, kar je naredil, in onstran tega, kar je pomenil. Chaplinov alter-ego, Tramp oz. Little Fella, po naše Potepuh, je bil mali človek s cilindrom, žaketom in prevelikimi čevlji, dober in zloben, mehak in trd, sočuten in krut, nežen in grob, pošten in zvit, dobrodušen in maščevalen, filantropski in egoističen, burlesken in patetičen, vedno sam proti represivnemu sistemu, vedno na begu pred zakonom, policijo, tekočim trakom in paradoksi kapitalizma ter vedno v boju proti grdim debeluhom. Ker so imeli velike trebuhe, so imeli tudi debele denarnice, ki so si jih očitno napolnili z izkoriščanjem malih, degradiranih ljudi, ujetnikov socialne negotovosti. Potepuh je bil prepoznaven na prvi pogled, nezgrešljiv, popularnejši od Kristusa. A nekaj globoko avtobiografskega je bilo v tem. Rodil se je v dobro situirani družini, ki je imela celo služkinjo: oče in mati sta nastopala v music-hallu, toda sreča je bila kratkotrajna. Oče je propadel, zapustil družino in postal smrtna žrtev alkoholizma, mati pa je zlagoma izgubila glas, kariero in um, tako da je pristala v umobolnici, čeprav je mali, petletni Charlie, v music-hallu nekaj časa pel njene pesmi. Nič ni pomagalo. Družina je pristala na socialnem dnu, v bedi, med ponižanimi, razžaljenimi in brezpravnimi. Zdaj lažje razumete, kaj je na Charlotovi glavi počel cilinder – bil je spomin na zlate čase, preden so ga degradirali. Zasebno je veljal za velikega egoista in control-freaka, kar pa je bilo spet razumljivo – ni hotel po stopinjah očeta in matere. Hotel je zbežati njuni usodi. Ko je prišel zvok, si je lahko privoščil, da je ostal nem: tako velik je bil! Spregovoril je šele leta 1940 – kot *Veliki diktator,* kot Hynkel, kot karikatura Adolfa Hitlerja, toda osmešil ni le Hitlerja, ampak tudi Mussolinija. Ezra Pound tega ni razumel.
Charlot je šel v nebesa. Nekateri se spomnijo, kje so bili 22. novembra 1963, ko so ubili ameriškega predsednika Kennedyja. Drugi se spomnijo, kje so bili 11. septembra 2001, ko je padel newyorški Svetovni trgovinski center. Janez Janša se spomni, kje je bil 25. decembra 1977, ko je umrl Charlot – pri noni.

Opatija

Ko je Janez leta 1978 končal osnovno šolo, je Jugoslavija ravno spočela nov trend – usmerjeno izobraževanje. Reforma! Gimnazij na Hrvaškem ni bilo več. Spodrinili so jih Centri usmerjenega izobraževanja. Prva dva

102 Janez, oče Sergio, brat Giancarlo in mama Silvana s sestro Lauro, Benetke, 1974
103 Janez (šesti z leve, delno zakrit) v srednji šoli v Opatiji, 1979
104 Janez (prvi z desne v zgornji vrsti) v srednji šoli na Reki. V zgornji vrsti z desne še: drugi Dragan Ogurlić-Ogi, peti Damir Domitrović-Haustor, šesti Alen Čemeljić-Čemo, deseti Edi Jurković, Reka, 1981
105 Janez (drugi z leve v spodnji vrsti) v mladinski ekipi rokometnega kluba Matulji, 1981

103

104

105

letnika sta bila splošna, v tretjem in četrtem pa si se moral *usmeriti.* Ha. In ker je veljal tudi teritorialni princip, je moral v najbližji Center usmerjenega izobraževanja – v Opatijo, ne pa na Reko, kamor si je želel. Toda Opatija je bila na srečo *Animal House.* Namesto na Učko so šli na Rab. Namesto k uri zgodovine so se šli kopat. »Prav ste naredili,« je dahnil profesor zgodovine, eden izmed mnogih posebnežev in odštekancev v tem Centru. Profesor fizike je začel sredi ure na lepem recitirati v ruščini. Med profesorji je bilo ogromno Hercegovcev, ki so intonirali ta prijetni, nestresni, žurerski laissez-faire. V tretjem letniku, po prehodu na Reko, se je moral Janez poklicno usmeriti, zato je izbral svojo smer: *novinarski izvjestitelj.* Novinarski poročevalec. In ko se je *usmeril,* se mu je odprlo. Začel je pisati za Novi list, bolj ali manj poročila za lokalno rubriko, recimo *Prva telefonska govorilnica v Matuljih* ali pa *Posekali drevesa.* Pisati pa je začel tudi za mladinski časopis Val, generične reči – o problemih mladih, o brezposelnosti, o tem, da ni klubov, o tem, da se mladi nimajo kje shajati, o energiji, ki gre v nič. Tipično tedanje mladinsko moraliziranje, toda bil je car. In carjev, takih *usmerjencev,* ki so jim tedaj objavljali članke, je bilo malo. Ko je začel hoditi v srednjo šolo, v Opatijo, je igral mali nogomet (odlično), veliki nogomet (slabo), košarko (premajhen) in rokomet (prešibak), prelevil pa se je tudi v fanatičnega navijača Reke. Mama mu je sešila zastavo, 2 x 2 metra, s katero je potem mahal iz avta. Reka je tedaj sijala – leta 1978 je prvič v svoji zgodovini osvojila

106

nogometni pokal Jugoslavije. V finalu je premagala Trepčo iz Kosovske Mitrovice. Po podaljških. 1:0. Kustudić, Avramović, Ravnić, Hrstić, Cukrov, Radin, Durkalić, Fegic, Bursać, Desnica, Jerolimov, Mijač in Ružić so bili novi Janezovi idoli, predvsem slednji, desetka – Milan *Minta* Ružić. Ko je Reka leta 1980, pod vodstvom Ćira Blaževića, premagala Dinamo, in sicer s 3:0, so vsi blazneli, tudi Janez, ki je po tekmi preskočil ograjo, stekel na igrišče in planil k *Minti* Ružiću: »Daj mi dres! Daj mi dres!« Ne morem, ne morem, je stokal *Minta.* »Pa daj mi, no!« In *Minta-legenda* je slekel dres in ga izročil Janezu, ki ga je takoj skril pod majico. To je bila tisti dan največja možna trofeja, *dres stoletja.* Naslednji dan je bil v reškem Novem listu objavljen obsežen članek o zmagi Reke proti Dinamu, zraven pa je bil okvirček, v katerem je pisalo: »Verjetno najbolj srečen pa je bil fant, ki je dobil dres Minte Ružića.« No, svojega prvega psa je Janez vendarle imenoval po Nikici Cukrovu – Cuki. Sredi tretjega letnika je tudi sklenil, da doma ne bo več govoril o ocenah, da bo torej le na koncu pokazal spričevalo. Doma so igro zaupanja sprejeli.

Benetke

Leta 1978, ko je Janezov oče dobil službo v Milanu, so center sveta zapustili. Kar pa za Janeza ni bila travma, ampak blagoslov. Prednost. V Benetkah nisi mogel igrati nogometa. In nisi se mogel voziti s kolesom. In nisi mogel imeti psa. In stalno si moral paziti, da ne padeš v kak kanal. Gondole so za otroka premalo. Janez je hotel igrati nogomet. Imel je žogo, stalno jo je stiskal k sebi, tudi pri nunah, ki so ga šolale. In ker se nekoč v menzi ni in ni hotel ločiti od žoge, je pristopila nuna, mu jo iztrgala, jo pograbila, potegnila nož, jo prebodla in potem divje razrezala. To je bilo nadaljevanje eksorcizma z drugimi sredstvi. Duhovnikovo delo je skušala dokončati Jezusova nevesta. Brutalno. Tudi Linda Blair klanja žoge ne bi zlepa pozabila.

107

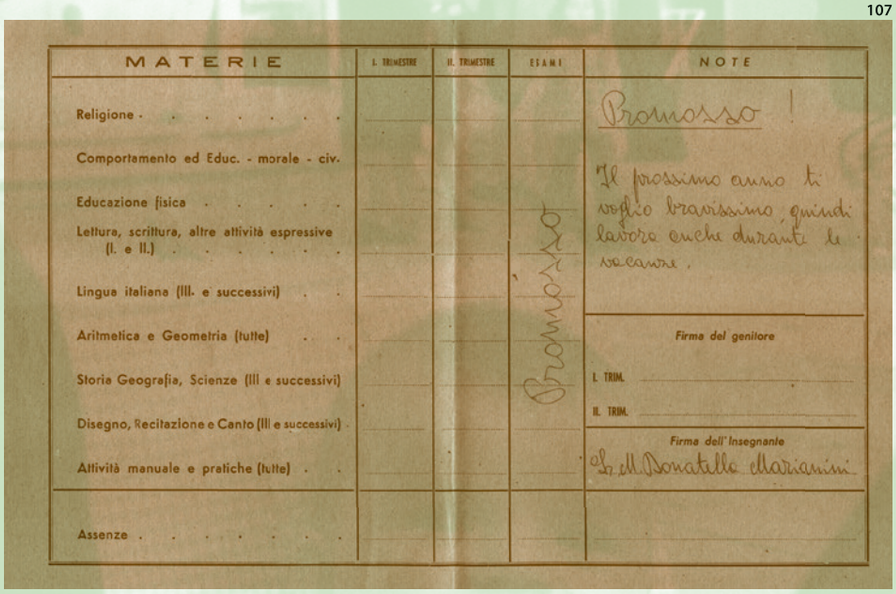

MATERIE	I. TRIMESTRE	II. TRIMESTRE	ESAMI	NOTE
Religione			Promosso	Promosso!
Comportamento ed Educ. - morale - civ.				Il prossimo anno ti voglio bravissimo, quindi lavora anche durante le vacanze.
Educazione fisica				
Lettura, scrittura, altre attività espressive (I. e II.)				
Lingue italiane (III. e successivi)				
Aritmetica e Geometria (tutte)				Firme del genitore
Storia Geografia, Scienze (III e successivi)				I. TRIM.
Disegno, Recitazione e Canto (III e successivi)				II. TRIM.
Attività manuale e pratiche (tutte)				Firme dell'Insegnante: Sr. M. Donatella Marziani
Assenze				

108

109

Nune niso razumele njegove politike. Ena izmed nun je zbirala šilčke. Imela jih je kopico. Janez je med poukom vstal, stopil do njene mize in vzel šilček. »No, nič nisi vprašal?« »Nimam šilčka.« »Najprej bi moral vprašat.« »Ampak potrebujem ga.« »Ja, seveda, toda najprej moraš vprašat in jaz ti moram dovolit, da ga lahko vzameš.« »Saj pravim, da nimam šilčka.« Šel je po puščico, jo odprl in pokazal: »Vidite, nimam šilčka.« Stvari je treba deliti. Zlasti presežke. In nuna je imela presežek šilčkov. V Janezu se je prebudila mama – v demokristjanu se je prebudil socialist.

Osio Sotto

Janezov oče Sergio sicer ni bil spolitiziran, toda bil je član demokristjanov. To je bil pač čas, ko je bil vsakdo kje. Ko je imel vsakdo nekaj v žepu. Iz povsem praktičnih razlogov – kot pomagalo pri iskanju službe. Ali kaj takega. Bergamo je bil bogato mesto, toda daleč od vsega. Živel je v svojem malem svetu – tako kot Sergio, mali človek. Milano je bil blizu, pa vendar tako daleč. Od tam so prihajale le velike zgodbe, ki so jih prinašali starejši bratje fantov z ulice, recimo o tem, kako so tam, v Milanu, kdaj koga *gambizirali*, ustrelili v noge. Anni di piombo. Janez se je bal, da bi izgubil noge, ker je plaval.

106 Prvi Janezov pes Cuki, Matulji, 1980
107 Janezovo spričevalo o učnem uspehu v prvem razredu osnovne šole, Benetke, 1977
108 Janez z nuno Donatello Marianini v prvem razredu osnovne šole, Istituto Ancelle di Gesù Bambino, Benetke, 1976
109 Janez (v prvi vrsti, tretji z leve) s sošolci, Istituto Ancelle di Gesù Bambino, Benetke, 1976

V bazenu. Veliko. Gor in dol. Tekmoval. Na 50 metrov. 100. To je bil njegov šport numero uno. Na začetku. Iz povsem praktičnih, že kar liričnih razlogov. Ko so se leta 1978 odselili iz Benetk, so med Bergamom in Milanom, v mestecu Osio Sotto, na ulici Verdellino 28, kupili hiško, ki pa še ni bila dokončana. Vseh fines še ni bilo. Ena izmed fines, ki je še manjkala, je bila topla voda. Elektrike še niso potegnili. Zato je mama rekla: »Začni plavat in lahko se boš tuširal trikrat na teden!« In Janez je plaval, se tuširal, plaval, se tuširal, plaval, se tuširal, plaval in plaval in plaval. Ko ni plaval, je igral nogomet. Ko ni igral nogometa, je igral odbojko. Ko ni igral odbojke, je igral vaterpolo. Ko ni igral vaterpola, je plaval. In se tuširal. Ko se ni tuširal, se je s prijatelji in drugimi otroki iz soseske igral ravbarje in žandarje ali kavboje in Indijance, ne pa tudi partizane in fašiste. Janez je bil vedno ravbar ali Indijanec. Vedno na strani nemočnih, deklasiranih, podcenjenih. Vedno je hotel bežati. Zbežati. Ko ni bežal, se je skrival. Nascondino: uno, due, tre, quattro, cinque. Ko se ni skrival, je zbiral sličice z nogometaši. S fanti so jih menjali, toda ko ga je eden izmed fantov nategnil, se je v prvem nadstropju skozi okno skrivaj splazil v njihovo stanovanje in hotel sličico preprosto ukrasti, a je ni našel. Okno je še vedno tam in sličica še vedno manjka, toda okno je večja travma kot sličica. Ko ni zbiral sličic in travm, tudi spolnih, je zbiral frnikule, ki so bile steber njegovega otroštva – tako kot zbiranje sličic. In plavanje.

16. marca 1978, ko so Rdeče brigade – pravzaprav drugi val Rdečih brigad pod vodstvom Maria Morettija – ugrabile italijanskega premjeja Alda Mora, predsednika demokristjanov, in pobile pet njegovih telesnih stražarjev, je bil Janez v šoli. Učiteljica je stopila v razred, s smrtno resnim, zariplim obrazom, in povedala, kaj se je zgodilo in kaj to pomeni. Sledilo je tistih 55 dni negotovosti in napetosti. Vsi so govorili o ugrabitvi, tudi učiteljica jih je sproti obveščala o trenutnem stanju, poudarjala, da to ni prav, da se ni nič spremenilo in da ga skušajo rešiti. Ko so ga našli mrtvega, se je to takoj razvedelo. Učiteljica je rekla le: »Zgodilo se je.« Novica je potovala kot infekcija. Lahko si bil le zgrožen. Sosedje so bili videti kot zombiji, ki so srečali malce boljšega krojača. Zgodilo se je, kar se je moralo zgoditi. Moretti ga je desetkrat ustrelil in njegovo truplo potem pustil v prtljažniku avtomobila, parkiranega v rimski ulici Caetani, na pol poti med poslopjem demokrščanske stranke in poslopjem komunistične partije. Aldo Moro ni imel nobenih možnosti.

110

111

110 Janez v parku, Osio Sotto, Bergamo, 1979
111 Janez v mestnem bazenu, Osio Sotto, Bergamo, 1978
112 Don Camillo, Janez in brat Giancarlo med obredom prvega obhajila v cerkvi San Zenone, Osio Sotto, Bergamo, 1979
113 Janezovo prvo obhajilo (tretja vrsta, tretji z leve), cerkev San Zenone, Osio Sotto, Bergamo, 1979

Ugrabili so ga v času, ko je bil na tem, da demokristjane navznoter dokončno konsolidira in da sklene *zgodovinski kompromis* z Berlinguerjevo komunistično partijo, ki je dve leti prej na parlamentarnih volitvah dobila tretjino glasov. Enrico Berlinguer je Moru ta *kompromis* predlagal že leta 1973, toda zdaj sta bila tik pred podpisom – Italija je bila tik pred tem, da v vlado kot koalicijska partnerica prvič stopi komunistična partija. Jasno, italijanska vlada je po ugrabitvi oznanila: *S teroristi se ne bomo pogajali!* Aldo Moro, neke sorte steber in napol mistični arhitekt italijanske povojne politike, je v ujetništvu slutil, da se vlada z Rdečimi brigadami ne bo pogajala, še huje – zdelo se mu je, da ga vlada niti ne bo skušala najti. In res ni nič kazalo, da bi ga skušala demokrščanska vlada najti in rešiti. Prej obratno, policijske blokade, preiskave in aretacije, ki jih je kar mrgolelo, so dišale le po PR paradi, varnostne sile, ki so v takih situacijah zadolžene za reševanje, se niso naprezale, objavljali so fotke *osumljencev,* ki so bili že v zaporu, v odločilnem trenutku so zgrešili lokacijo in namesto v rimsko ulico Gradoli, odbrzeli v viterbsko vasico Gradoli. Demokrščanski prvaki so ga odpisali. Za njih je bil *mrtev.* Na lepem so namreč oznanili, da Aldo Moro, ki je v ujetništvu Rdečih brigad, ni več tisti Aldo Moro, ki so ga poznali prej, to pa zato, ker je začel iz ujetništva – z blagoslovom Rdečih brigad in v slogu Šeherezade, ki skuša pridobiti na času – medijem in politikom pošiljati pisma, v katerih je pozival k pogajanju z Rdečimi brigadami, torej k temu, naj ga odkupijo (= izpustijo 13 zaprtih brigadistov). In v tem je bil catch-22: če ga ne bi odkupili, bi ga Rdeče brigade ubile – če bi ga odkupili, bi bil politično mrtev. Ker bi pristal na odkupnino in ker bi v svojem primeru dopustil kršitev *državnih interesov,* bi izgubil ugled in verodostojnost. Če bi ga torej našli živega, bi bilo isto, kot bi našli truplo. V obeh primerih je bil mrtev. In prav ta keč – ta pisma, v katerih je Moro, mojster ezopskega jezika, zaman usmerjal iskanje in šifriral lokacijo svojega ujetništva – so demokrščanski prvaki izkoristili za to, da so se Mora, svojega karizmatičnega liderja, znebili. Rdeče brigade so ga 55 dni kasneje ubile. Umrl je, ker se je tako odločila njegova stranka. Janezov oče se je lahko le stisnil vase.

112

113

Jugoslavija

Tudi Jugoslavija je imela v sedemdesetih hude težave s teroristi, predvsem z ustaši, ki so pobili mnoge jugoslovanske konzule, vicekonzule in ambasadorje (Nemčija, Francija, Švedska), ugrabljali potniška letala (SAS, TWA), enega – JAT, leta 1972, nad Češkoslovaško – celo strmoglavili (preživela je le stevardesa Vesna Vulović, ki je tako postala Guinessova rekorderka v globini prostega pada), razstreljevali ambasade (npr. v Washingtonu), konzulate (npr. v Melbournu) in vlake (npr. v Zagrebu), gverilsko vpadali v Jugoslavijo, v Paragvaju pomotoma ubili urugvajskega ambasadorja, misleč, da je jugoslovanski, že prej, leta 1968, pa razstrelili beograjski kino *20. oktober*. Toda Jugoslavija ni bila le žrtev, ampak tudi gostiteljica terorizma. Sredi sedemdesetih se je, kot pravi Jože Pirjevec, »spremenila v pravo Meko mednarodnega terorizma«. Jugoslavija je širom sveta oboroževala in financirala raznorazna osvobodilna gibanja in raznorazne *borce za svobodo,* na svojih tleh pa je organizirala tudi vežbališča za tuje *borce* in *revolucionarje.* Ali kot pravi Pirjevec: »Oktobra 1978 naj bi tako jugoslovanski voditelji organizirali srečanje teroristov vsega sveta, med katerimi so bili, kot je zapisal Der Spiegel, člani zahodnonemške Rote Armee Fraktion, italijanskih Rdečih brigad, Palestinci, Japonci, Irci in sandinisti iz Nikaragve.« Dve leti prej je Beograd obiskal tudi Carlos, ki je zaslovel z ugrabitvijo enajstih ministrov dežel OPEC. Akcijo je izvedel decembra 1975 na Dunaju. Umrli so trije ljudje. Ugrabljencem se je predstavil: »Jaz sem sloviti Carlos!« Enega od talcev je mučil tako, da ga je ustrelil v roko, koleno in trebuh – in ga šele potem ubil. »Če hočeš kam priti, moraš prek trupel,« je siknil. Šakalsko! S talci je potem odletel v Alžirijo, od tam v Bagdad, od tam v Tripoli in od tam spet nazaj v Alžirijo, kjer je dobil azil. Bil je nezgrabljiv, neulovljiv, izmuzljiv. V Jugoslaviji so ga sicer prijeli, toda takoj zatem deportirali v Irak. Carlos the Jackal, kot so mu rekli, je bil zvezdnik med teroristi. Krut in brezobziren, pravi profi, ki je spal z rusko pištolo, toda nikoli dvakrat v isti postelji. Kameleon, ki je tekoče govoril 6 jezikov. Hladnokrvni atentator, ki je imel svoj modus operandi – trije šusi v predel nosu. Pa basta! V svoji, več kot dve desetletji dolgi karieri, se je švercal pod različnimi imeni: Salim, pa Andres Martinez, pa Taurus, pa Glen Gebhard, pa Hector Hevodidbon in Michel Assaf. Rodil se je kot Ilyich Ramirez Sanchez, v Venezueli, in to očetu, salonskemu marksistu, ki je dal svojim trem sinovom imena Vladimir, Iljič in Lenin. Ni čudno, da se je Carlos potem šolal v Moskvi (Univerza Patrica Lumumbe), na spisku njegovih delodajalcev pa so bili KGB, Jordanija, Ljudska fronta za osvoboditev Palestine, japonska Rdeča armada, romunska Securitate, vzhodnonemški Stasi, nemška Rdeča armada in menda tudi Jugoslavija. Carlos the Jackal je bil nevaren, diaboličen, fanatičen in povsem brezkompromisen, pravi internacionalni terorist, najemnik in plačanec, ki je mislil tudi na svoj žep. Sam pravi, da je pobil 83 ljudi.

114 Mama Silvana, oče Sergio, nona Antonia, nono Erminio, stric Dario, sorodnica Anna, teta Francesca, bratranec Mattia, nona Angela, Janez, sestra Laura in brat Giancarlo na sprejemu ob prvem obhajilu, pred restavracijo La Mira, Ponteranica, Bergamo, 1979 (foto: Dino Lussana)

Osio Sotto

Janez je plaval in plaval in plaval, dokler niso njegove učiteljice plavanja nekega lepega dne odpeljali. Prišla je policija – in ni je bilo več. Da ima težave z oblastjo, so rekli. Menda je bila blizu *rdečemu ekstremizmu.* Preblizu. Kateri frakciji je bila preblizu, niso vedeli. Le ugibali so: Lotta Continua? Morda. Lotta Continua je bila ena izmed malih partij, ki jih je leto 1968 radikaliziralo in militariziralo. Prvo številko svojega glasila so izdali ob koncu leta 1969, tik pred bombnim atentatom na milanskem trgu Fontana, s katerim se je začela *strategija napetosti,* strategia della tensione, alias *anni di piombo.* Razstrelili so banko Nazionale dell'Agricoltura, pri čemer je umrlo 16 ljudi. Isti dan je eksplodiralo še nekaj bomb – v Rimu pred slovitim Altare della Patria in banko Nazionale del Lavoro, v Milanu pa pred banko Commerciale. Zdelo se je, da je razneslo zgodovino – Italija je še enkrat izgubila nedolžnost. Začela so se leta nevarnega življenja. Leta svinca in cinizma. Vojna proti terorju, ki je prišla z novo protiteroristično zakonodajo, specialnimi ukrepi, specialnimi sodišči, specialno policijo in specialnimi zapori. Sumili so mnoge. Najprej so prijeli anarhiste, toda Giuseppe Pinelli jim je potem med zaslišanjem *padel* s četrtega nadstropja, iz pisarne komisarja Luigija Calabresija (ki je potem leta 1972 padel pod streli dveh atentatorjev), kar je Dario Fo popisal v drami *Naključna smrt anarhista.* Nekaj let kasneje so prijeli tri člane ultradesničarske, neofašistične organizacije Ordine Nuovo, toda sojenje in dokazovanje krivde se je potem vleklo leta in leta, celo desetletja, dokler niso ob koncu devetdesetih let ugotovili, da so člani Ordine Nuovo delali v spregi z ameriškimi tajnimi službami, tudi CIO, pretežno v kontekstu tajne operacije Gladio, s pomočjo katere so skušale ultradesničarske organizacije ustvarjati vtis, da za tedanjim italijanskim – pa ne le italijanskim – *terorizmom* stojijo levičarski ekstremisti, kakršni so bili člani gibanja Lotta Continua, rekruterji mlajše, imigrantske, nekvalificirane, tovarniške delovne sile, tekmeci komunistične partije, ki so jim leta 1972 pripisali umor Luigija Calabresija.

Tedaj se je pogosto izkazalo, da se pod krinko terorističnih napadov, ki so jih pripisovali Rdečim brigadam, v resnici skrivajo ultradesni, neofašistični ekstremisti, ki skušajo s spregi z državo, desnimi strankami in varnostno-obveščevalnimi službami kompromitirati radikalno levico in njeno zahtevo po spremembi družbenega sistema. Med letoma 1969 in 1980 je Italijo pretreslo 4.298 terorističnih napadov – več kot dve tretjini so jih zagrešile ultradesničarske, neofašistične organizacije, ki pa so bile deležne le minorne medijske pozornosti, kar priča o tem, kako zmanipulirano je bilo javno mnenje, kako globoko se je zažrla psihološka vojna in kako dezinformirana je bila Italija. In prav v teh napadih, detonatorjih *strategije napetosti,* ki so jih zagrešili ultradesničarji, ne pa ultralevičarji, je v *svinčenih časih* umrla večina žrtev. Ekstremna levica pač ni imela stranke, ki bi jo lahko branila. Celo žena Alda Mora je trdila, da so bile v umor njenega moža vpletene ultradesne sile. Zakaj so to počeli, ni skrivnost: da bi umetno ustvarjali napetost, kaos, paniko in pogoje za vojaško-policijske puče, represijo in politiko trde roke, da bi potemtakem država lažje zatrla upor, strla levico in disciplinirala proletariat. Varnost je imela prednost pred demokracijo. Le represija lahko vrne red. Le fašistična država

lahko stabilizira Italijo. V zraku je ves čas visel puč. Paranoja je imela mlade. Ljudje so ovajali drug drugega. Delavec, ki ni prišel v službo, je bil avtomatično osumljen terorizma. Ko so 4. avgusta 1974 razstrelili ekspres Roma-Brennero, je umrlo 12 ljudi.

Kar pa ne pomeni, da so bile Rdeče brigade le fantom. Ne, bile so fakt. Zrasle so ob koncu šestdesetih – na krilih tedaj zelo bučnega, odločnega in brezkompromisnega študentskega gibanja. Rdeče brigade so bile ekstrem tega gibanja, njegov hardcore underground, ki je zamajal temelje tedanje oblasti in *multinacionalnega kapitalizma,* kot se je reklo. Rdeče brigade, ki so jih vodili Renato Curcio, njegova punca Mara Cagol in Alberto Franceschini, strah in trepet sedemdesetih, vedno polne retorike, ki je vključevala besede *revolucija, spontanost množic* in *razredni boj,* so skušale politični boj militarizirati ter z atentati in ugrabitvami zadeti srce *multinacionalnega kapitalizma,* srce Države, ki je le *imperialistična kolekcija multinacionalnih korporacij.* Ciljale so predvsem na *simbole establišmenta* – politike, poslovneže, magnate, skorumpirane sindikaliste, direktorje, industrialce, ravnatelje zaporov, pa tudi neofašiste. Rdeče brigade, mačke z devetimi repi, so bile v času protestnih shodov, štrajkov, zavzetij tovarn in uličnih bojev *oborožena partija proletariata,* ki je hotela Italijo ločiti od Nata. Toda vsi ti teroristični napadi in atentati, vsi ti poskusi *destrukturacije kapitalističnega sistema,* so bili kontraproduktivni: ljudi so le prestrašili. Italija je na lepem živela v obsednem stanju. Tekla je kri. Ljudje so umirali. Kolateralna škoda je bila srhljiva. Množice je ob vsem tem minila spontanost. Za razredni boj niso hotele več slišati. Revolucija se jim je zagabila. Ljudje s tem niso hoteli biti povezani. To ni bila njihova zgodba. Prej obratno, ljudje so stopili na drugo stran, na stran sistema, oblasti, multinacionalnega kapitalizma – zahtevali so varnost, trdo roko, vpeljavo represivnih metod in razbitje rdečih teroristov. Septembra 1974 so s pomočjo Silvana Girotta (alias *Frate Mitra*), ki se je infiltriral v Rdeče brigade, prijeli Renata Curcia in Alberta Franceschinija, ju obsodili in zaprli, leto kasneje pa so med osvobajanjem nekega ugrabljenega mogotca ubili Maro Cagol. Rdeče brigade je prevzel Mario Moretti.

Ljubljana

10. februarja 1979 je Janez na TV gledal film, v katerem deček iz živalskega vrta spusti vse živali, pa so ga prekinili: Tomaž Terček je namreč sporočil, da je umrl Edvard Kardelj. Nosilec reda narodnega heroja, reda junaka socialističnega dela, reda ljudske osvoboditve, reda partizanske zvezde I. stopnje, reda zaslug za ljudstvo I. stopnje, reda bratstva in enotnosti I. stopnje, reda za hrabrost in partizanske spomenice 1941. Dosmrtni ideolog Jugoslavije. Vsi so jokali. Tudi nebo. In tudi Tito. Ves svet je jokal. Leta 1979 je Irak prevzel Sadam Husein, SZ je okupirala neuvrščeni Afganistan, Osama bin Laden je postal freedom fighter, Amerika pa je po padcu marionetnega šaha Reze Pahlavija ter vzponu šiitskega ajatole Homeinija izgubila Iran. Ko je Irak naslednje leto zaradi naftno -mejnih sporov napadel Iran, je ameriški predsednik Jimmy Carter v kongresu oznanil: »Vsak poskus prevzema kontrole nad Perzijskim zalivom bomo

115

116

razumeli kot napad na vitalne interese Združenih držav – in vsak tak poskus bomo zatrli, magari z vojaško silo!« 4. maja 1980 je bila nedelja. Vsi so bili doma. Janez je hotel tisto, kar je sestavil iz črk, ravno pokazati staršema, ki sta gledala televizijo, pa ga je spet prekinil Tomaž Terček: »Sporočamo žalostno novico, da je umrl Josip Broz Tito.« Nosilec belgijskega Leopoldovega reda, danskega reda slona, francoske médaille militaire in sovjetskega reda zmage, trikratni narodni heroj Jugoslavije in njen dosmrtni predsednik. S tem je bilo dosmrtnosti konec. Vse je bilo spet smrtno. Vsem je postalo jasno, da bodo ljudje poslej umirali pred svojo smrtjo – in da bodo pokopani daleč od svojih grobov. Tako kot Titova noga. Tista, ki so mu jo v ljubljanskem Kliničnem centru amputirali. Zato so vsi jokali. Na pogreb, 8. maja, so prišli vsi. Tudi vsi svetovni voditelji. To je bil vrhunski PR. Le ameriški predsednik Carter, ki je leta 1976 izjavil, da Jugoslavije v primeru sovjetskega napada ne bi branil (in ki je Jugoslavijo obiskal nekaj mesecev po Titovi smrti), je ta spektakel zaradi krize s talci v Iranu preskočil.

117

V Beograd je sicer poslal 25-člansko delegacijo, ki sta jo vodila njegova mama Lilly in podpredsednik Walter Mondale, toda doma so mu kljub temu očitali, da zanemarja ameriške nacionalne interese. Ameriška revija Time je poudarila, da je s Titovo smrtjo »za Evropejce, če ne kar za cel svet, presahnila zadnja povezava s staro, pomirjujočo povojno dobo«, kajti »grčavi jugoslovanski komunist je bil res zadnji izmed velikanov, ki so bili skovani v ognju II. svetovne vojne in ki so potem sodelovali pri stvaritvi novega svetovnega reda«. Titov pogreb je bil »najbolj grenak evropski pogreb v zadnji dekadi in dejansko najbolj vznemirljiv po maši za Charlesom de Gaullom v Notredamski katedrali leta 1970«. Time je ugotovil, da so na pogreb prišli predstavniki »123 držav – štirje kralji, 32 predsednikov in voditeljev držav, 22 premjejev.« Razlog več, da so jugo mediji ta shod slavnih razglasili za *Titovo zadnjo zmago.* Time je opazil na stotisoče Jugoslovanov, ki so se zgrnili na beograjske ulice ... veterane II. svetovne vojne s solzami v očeh in odlikovanji na prsih ... gospodinje z robčki na očeh ... šolarje z zastavicami ... ljudi, ki so klečali in molili. Time je tudi špekuliral, kaj se bo z Jugoslavijo zgodilo po Titovi smrti: lahko, da jo bo napadla SZ (toda potrebovala bi 35 divizij, več kot 300.000 vojakov) ... lahko, da jo bodo pokopala mednacionalna trenja (zlasti med Srbi in Hrvati) ... lahko pa, da jo bo spodkopalo Kosovo, ki bo obenem tudi dobra pretveza za sovjetsko intervencijo.

Osio Sotto

Janez ni imel pojma, kdo je bil Tito, zelo dobro pa je vedel, da je italijanski predsednik Sandro Pertini nekdanji partizan. In Sandro Pertini je bil zanj personifikacija italijanskega predsednika. Ni si znal predstavljati, da bi lahko bil italijanski predsednik tudi kdo drug. Niti ni hotel, da bi bil italijanski predsednik kdo drug. Videl ga je na televiziji. Videl je tudi, kako je na pogrebu v Beogradu, pred Titovo krsto, jokal. Kot otrok. Ni imel pojma, kdo je bil Tito, zelo dobro pa je vedel, da je Sandro Pertini italijanski predsednik. In ni hotel, da bi se to kdaj končalo. Po Pertiniju Pertini! Otrok. Kot bi slišal verze Tota Cotugna, ki so šele prihajali:

»Buongiorno Italia gli spaghetti al dente
e un partigiano come Presidente
con l'autoradio sempre nella mano destra
e un canarino sopra la finestra
Buongiorno Italia con i tuoi artisti
con troppa America sui manifesti
con le canzoni con amore
con il cuore
con piu' donne sempre meno suore
Buongiorno Italia
buongiorno Maria
con gli occhi pieni di malinconia
buongiorno Dio
lo sai che ci sono anch'io.«

115 Janez in sestra Špela doma, Ljubljana, 1979
116 Janez in sestra Špela z dedkom mrazom za novo leto, Ljubljana, 1979
117 Janez pri sorodnikih na podeželju, Ribče, 1980

118

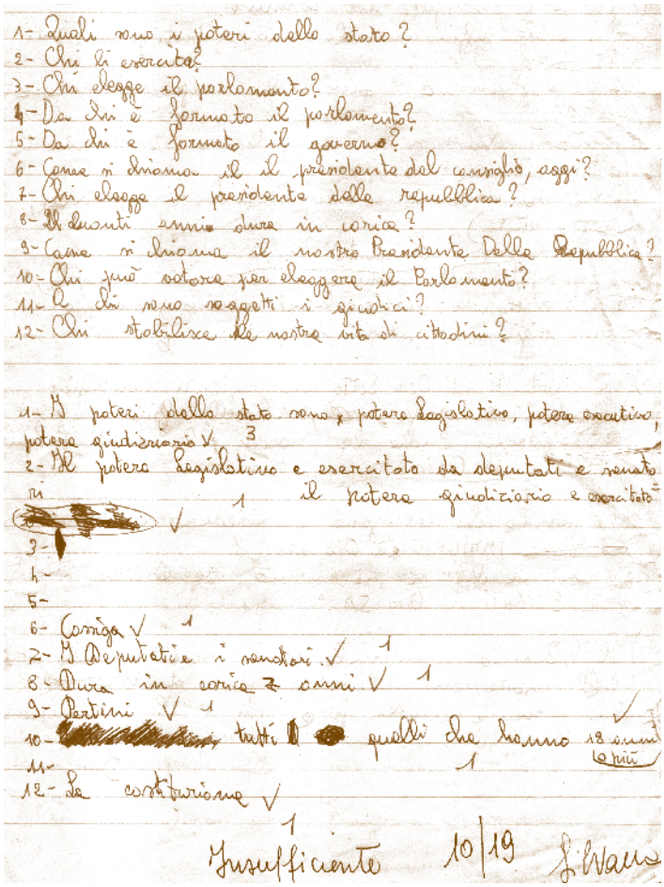
1- Quali sono i poteri dello stato?
2- Chi li esercita?
3- Chi elegge il parlamento?
4- Da chi è formato il parlamento?
5- Da chi è formato il governo?
6- Come si chiama il il presidente del consiglio, oggi?
7- Chi elegge il presidente della repubblica?
8- Quanti anni dura in carica?
9- Come si chiama il nostro Presidente Della Repubblica?
10- Chi può votare per eleggere il Parlamento?
11- A chi sono soggetti i giudici?
12- Chi stabilisce le nostre ore di cittadini?

1- I poteri dello stato sono, potere legislativo, potere esecutivo, potere giudiziario ✓ 3
2- Il potere legislativo è esercitato da deputati e senato
il potere giudiziario è esercitato 1
3-
4-
5-
6- Conte ✓ 1
7- I Deputati e i senatori ✓ 1
8- Dura in carica 7 anni ✓ 1
9- Pertini ✓ 1
10- tutti quelli che hanno 18 anni o più ✓ 1
11-
12- La costituzione ✓ 1
Insufficiente 10/19

119

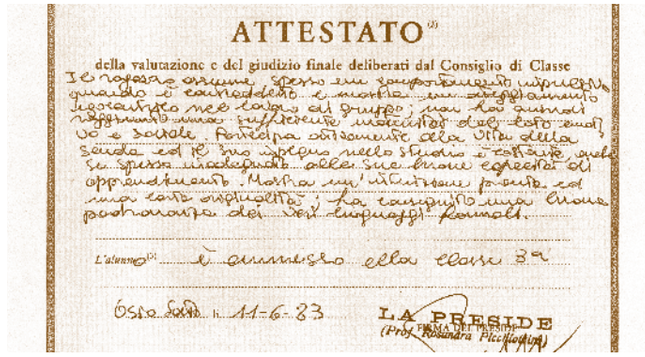
ATTESTATO

della valutazione e del giudizio finale deliberati dal Consiglio di Classe

Il ragazzo assume spesso un comportamento impulsivo quando è coinvolto e motivato. Un atteggiamento negativo nel lavoro di gruppo; non ha quindi raggiunto una sufficiente maturità del loro emotivo e sociale. Partecipa attivamente alla vita della scuola ed è uno spirito nello studio e talvolta anche se spesso inadeguato alle sue buone capacità di apprendimento. Manca un'istruzione precisa ed una certa disinvoltura. La conquista una buona padronanza dei vari linguaggi formali.

L'alunno è ammesso alla classe 3ª

Osio Sotto li 11-6-83

LA PRESIDE
(Prof. Rosandra Picciotto)

Trbovlje

Leta 1980 je v Trbovljah nastal bend Laibach, ki je septembra priredil prvi koncert – v Trbovljah. Da mislijo smrtno resno, so potrdili z mantrama, ki so ju sneli Hitlerju in Stalinu. »Umetnost je vzvišeno poslanstvo, ki zavezuje k fanatizmu.« Oziroma: »Umetniki so inženirji človeških duš.« Svojo Kunst so trasirali takole: »Umetnost in totalitarizem se ne izključujeta. Totalitarni režimi ukinjajo iluzijo revolucionarne individualne umetniške svobode. Laibach Kunst je princip zavestnega odrekanja osebnega okusa, razsojanja, prepričanja; svobodno razosebljanje, dobrovoljno prevzemanje vloge ideologije, demaskiranje in rekapitulacija režimske transavantgarde.« O umetnosti niso imeli nobenih iluzij: »Vsaka umetnost je podvržena politični manipulaciji, razen tiste, ki govori z jezikom te iste manipulacije.« Prava umetnost je manipulacija, navsezadnje: »Ideologija zavzema mesto avtentične oblike družbene zavesti.« Zato individualizem nima več nobenega smisla: »Triumf anonimnosti in brezobličnosti je skozi tehnološki proces izostren do absoluta. Ukine se vsaka individualna razlika avtorja, briše se vsaka sled individualnosti.« Ker: »Laibach v svojem delu prevzema organizacijski sistem dela industrijske produkcije in identifikacijo z ideologijo. Temu primerno vsak član osebno zavrača svojo individualnost in s tem izraža odnos oblike produkcijskega sistema in ideologije do individua.« Laibach, »soc-teater popularne kulture«, ki »komunicira zgolj z nekomunikativnostjo, nekomunikacijo«, je pomenil »vrnitev akcije v imenu ideje.« Oblast je ponorela. Ljudje so bili zgroženi, užaljeni. Mediji so pozvali k linču: Kaj je zdaj to? Sredi Ljubljane vstaja Tretji rajh!

118 Janezova domača naloga. Nezadostno. Četrti razred osnovne šole, Osio Sotto, 1980
119 Janezovo šolsko spričevalo, 7. razred osnovne šole Enrico Fermi, Osio Sotto, Bergamo, 1983: »splošni učni uspeh, ki ga je sprejel učiteljski zbor Kadar mu kdo ugovarja, učenec reagira impulzivno in odklonilno. Pri delu v skupini deluje egocentrično, zato ni dosegel zadostne mere zrelosti na čustvenem in socialnem področju. Aktivno in prizadevno se vključuje v življenje na šoli, čeprav njegove sposobnosti za učenje niso povsem kompatibilne z izkazano prizadevnostjo. Sposoben je dokajšnjega intuitivnega in ustvarjalnega mišljenja; osvojil je zahtevnejše izrazoslovje.«
120 Janezovo dekle Sandra, Malevičev križ in nagrobni spomenik Karla Marxa, fotomontaža, Ljubljana, 1989

120

Jugoslavija

Za nove generacije je bil Tito le fotografija. Nič fizičnega, nič materialnega, nič političnega. Toda ironično, Tito je bil v nekem smislu le fotografija tudi za tiste, ki so ga poznali v živo, fizično, iz prve roke. Bolje rečeno, Tito je bil predvsem množica fotografij. In na vsaki fotografiji je predstavljal nekaj drugega.
Na vsaki fotografiji je igral drug lik – drugo verzijo samega sebe: Tito maršal ... Tito *ljubičice plava* ... Tito na Galebu ... Tito s cigaro ... Tito s psom ... Tito z belimi rokavicami ... Tito na lovu ... Tito Habsburžan ... Tito med delavci ... Tito v družbi velikih ... Tito na sprehodu ... Tito Cezar ... Tito z lokalnimi politiki ... Tito z Jovanko ... Tito s štafeto ... Tito v vojaški uniformi ... Tito s kučmo ... Tito v šoli ... Tito s pionirji ... Tito med ljudmi ... Tito boter ... Tito v Ljubljani ... Tito na Brdu ... Tito *trda roka* ... Tito Henrik VIII. ... Tito na lovu ... Tito na kongresu ... Tito demagog ... Tito razmišlja ... Tito govori ... Tito posluša ... Tito nazdravlja ... Tito kralj David ... Tito s fotoaparatom ... in tako dalje. V nedogled. Množica fotografij, množica vlog. In te fotografije so imele mobilizacijsko funkcijo – množica fotografij je omogočala, da je vsak Jugoslovan našel svojo fotografijo, svojo *vizijo* Tita. Več ko je bilo fotografij, za več ljudi je bil sprejemljiv. Množica fotografij je olajšala identifikacijo. In potreboval je res veliko fotografij, da je bil sprejemljiv za celotno, zelo pisano Jugoslavijo. A po drugi strani, teh fotografij je bilo ogromno, kot da je verjel, da so njegove fotografije tiste, ki skupaj držijo Jugoslavijo. Ko ga na fotografiji

121

vidite s fotoaparatom, se zdi, kot bi hotel reči: hej, trik je v fotografiji! In sporočilo vseh teh fotografij je bilo očitno: izberite si svojo! Izberite si svojega Tita! In res, fotografij je bilo toliko, da je na vsakega Jugoslovana prišla ena. Še več, vseh teh fotografij je bilo toliko, da so izgledale kot neskončno dolg film, saj veste, kot kak h'woodski spektakel, v katerem je za *vsakogar nekaj.* Tito je dovolil, da so ga v filmih igrali drugi igralci, tudi tujci, celo zapiti h'woodski zvezdnik (Richard Burton v *Sutjeski*), toda na fotografijah je bil v svoji vlogi sam. Kar je treba razumeti dobesedno. Gotovo ste se kdaj vprašali: zakaj na fotografijah, na katerih stoji med ljudmi, vedno takoj pade v oči? Zakaj tako štrli ven? Rekli boste: karizma! Jok. Ven ne štrli zaradi karizme ali pa zaradi dizajnerskih oblek, ampak zato, ker nič ne počne, bolje rečeno – ker edini na fotografiji nič ne počne. Vsi ostali reagirajo – nanj, se razume. In ker vsi reagirajo, so v nekem smislu vsi isti. Ker pa so vsi isti, vidno vznemirjeni, on sam – negiben, apatičen, pasiven – izstopa. Ker ne reagira. In ker vsi ostali reagirajo. Na to je lahko vedno računal – hja, vedno je lahko vnaprej vedel, da bodo vsi zelo vznemirjeni. Iz treh razlogov. Prvič, ker bodo zraven njega. Drugič, ker mu bodo skušali na vsak način in na vse pretege ugajati. In tretjič, ker se bodo zavedali, da bodo z njim na fotki. Njihovim reakcijam, njihovemu pretiravanju je lahko kontriral le s stoično negibnostjo, z apatičnostjo, s pasivnostjo. Njihovi igri je lahko kontriral le z ne-igro. Pustil je, da nanj reagirajo drugi – in iz vseh teh reakcij na Tita so se ustvarjale različne podobe Tita, množica *vizij.* In vse te *vizije* Tita so bile le reakcije na Tita. Sam ni naredil nič – vse so naredili tisti, ki so bili ob njem.

122

Bologna

2. avgusta 1980 se je zgodil najhujši teroristični napad v Evropi: v čakalnici železniške postaje *v rdeči* Bologni je eksplodirala bomba, ki je pokončala 85 oseb, več kot 200 pa jih je ranila. Oblasti so za napad obtožile Rdeče brigade in priprle na tisoče levičarskih aktivistov. Kasneje se je izkazalo, da so napad zagrešili neofašisti, ki pa naj bi bili le marionete tajnih vojaških služb in ultradesničarskih kabal. To je bil čas, ko se ljudje niso več bombardirali le z idejami in ideologijami. Ko niso komunicirali z besedami, ampak s hrupom. Ko so sintaktično pravilni stavki vključevali tudi krike. Kar je prispevalo k večjemu realizmu.

Amerika

Ob koncu leta 1980 je bil za novega ameriškega predsednika izvoljen Ronald Reagan, nekdanji h'woodski zvezdnik in guverner Kalifornije. Na sestankih je bil nezbran, pasiven in nepozoren, nič ga ni zares pritegnilo, niti statistika niti politični detajli, vedno je bil rahlo odsoten, na svojem planetu, v svojem filmu, pogosto je zadremal, v debato je vskočil le s kakšno anekdoto iz svojega filmskega življenja, bil je teflonski, pozabljal je imena svojih sodelavcev.

121 Janez (četrti z leve) in člani uredništva Rivala. Prvi z desne Aldo Milohnić, Reka, 1988
122 Fotografija prizora iz filma *Year of The Gun*, predvajanega na TV3, Ljubljana, 1998

Mislil je le na eno: na TV nastop. Drugi igralci so TV dojeli kot ponižanje, puščavo in konec kariere – Reagan je v njej videl svojo odrešiteljico. Vedno je vedel, kam mora gledati – in kako. Pred kamero je izgledal kot kurba pred tičem – profesionalno. Bil je dovolj puščoben, rigiden in monoton, da se ji je lahko vtisnil v kožo. V politiko pa je itak vstopil prav v trenutku, ko so ljudje verjeli le še TV. Naciji se je zato zdelo, da Reagan izžareva neko mistično, nevidno moč. Sestanki v Ovalni pisarni so bili le vaje za snemanje. In ker je bil brez scenarija izgubljen, so mu ga vedno napisali in narisali, do zadnjega detajla, vključno z vsemi didaskalijami. Njegovo javno življenje so bili kadri, prizori in sekvence. Vse je bilo predvideno, predvizualizirano, kontrolirano, vnaprej zrežirano. Film so vedno posneli vnaprej – in potem iskali *dogodek,* na katerega ga bodo projicirali. Na tiskovne konference mu niso dovolili, okej, le včasih – in če se je slučajno izgubil, so ugasnili luči in rekli »Konec«! Ali pa je Nancy vletela s torto in začela peti *Happy Birthday, Mr. President!* Ronnie je igral guvernerja in predsednika, a tudi igralca je le igral. Politiko je razbil v pop zgodbe, ki jih ljudje zlahka razumejo. Podatki, dejstva, številke in imena so bili zato nebistveni – po potrebi jih je predelal in priredil, tako da so zgodbo poganjali naprej. Zgodba je bila vse. V človeška srca prideš z zgodbo, ne pa s statistiko. Ne, Ronnie ni bil politik, ampak narator, ali kot so rekli – TV napovedovalec. Prvi TV predsednik. Politiko je dezinformiral in obenem vizualiziral – holivudiziral. Ustvaril pa je tudi moralni kontekst, v katerem lahko vsak igralec postane politik – in v katerem mora politik igrati vlogo politika. Idelogija je postala imidž. In imidž je postal nova ideologija.

Matulji

Ko je Janez leta 1981 nosil štafeto mladosti, je ni imel več komu nesti. Tita ni bilo več, le še *Tito po Titu.* Zato je štafeto nesel temu *Titu po Titu.* Pretekel je 100 metrov po glavni cesti med Ljubljano in Reko, po tistem delu, ki je peljal skozi Matulje, toda zdelo se mu je, da je pretekel celo pot od Reke do Ljubljane in nazaj. Štafetna palica je bila tako težka, da se je bal, da mu bo padla iz rok in da bo po Titu padel še *Tito po Titu.*